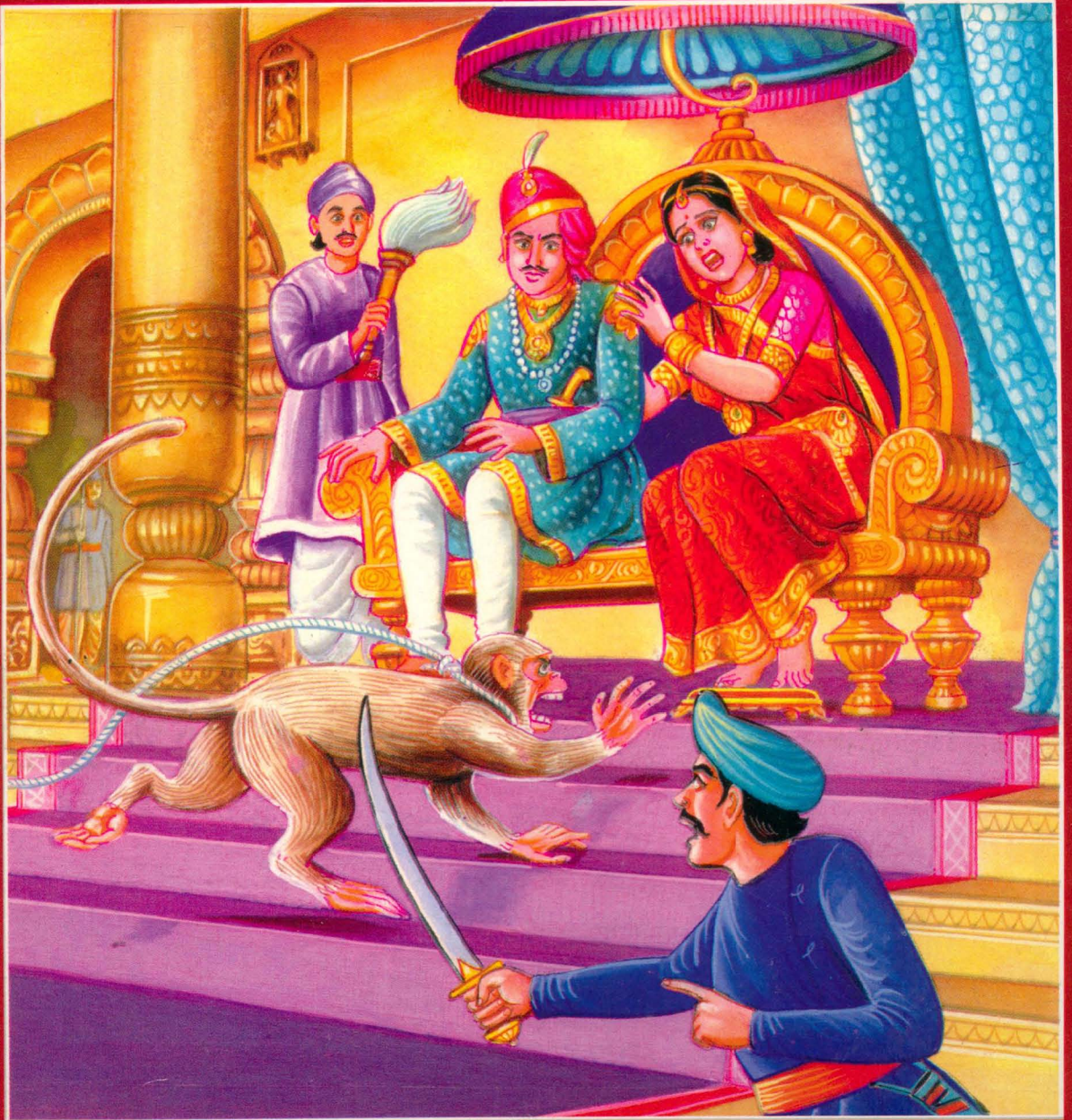

ચિત્રવાર્તા

મુનિશ્રી હિતવિજયજી

મોટા પાપનો અનાદર કરીને વસુરાજાએ ખોટી સાક્ષી પૂરી. 'અજ' શબ્દનો 'જૂની ડાંગર' એવો સાચો અર્થ કહેવાને બદલે 'બકરો' એવો ખોટો અર્થ કહ્યો, તેથી કોપાયમાન થયેલી દેવીએ તે જ વખતે તેને લાત મારીને સિંહાસન ઉપરથી પાડી નાખ્યો.

વસુરાજાની વાર્તા

પોતાના શિષ્યોને ભણાવતા પર્વતે એક વખત ‘અજૈર્યષ્ટવ્યમ્’ આ શ્રુતિની વ્યાખ્યામાં ‘અજ’નો અર્થ ‘બકરો’ કરીને, ‘બકરાઓ વડે યજ્ઞ કરવો’ એવો અર્થ કર્યો. તે સાંભળીને તેને મળવા આવેલા ને તેની પાસે જ બેઠેલા નારદે કહ્યું કે, ‘અજ’ શબ્દનો તું આવો ખોટો અર્થ ન કર, કેમ કે વાવ્યા છતાં ઊગે નહિ તેને ‘અજ’ કહેવાય છે. ‘અજ’ એટલે ત્રણ વર્ષ ઉપરાંતની જૂની ડાંગર. આપણા ગુરુએ પણ એમ જ કહ્યું છે. માટે હે પર્વત ! તું ધર્મોપદેષ્ટા ગુરુને અને ધર્મપ્રતિપાદક શ્રુતિને અન્યથા (વિપરીત અર્થયુક્ત) ન કર.

આમ નારદે ઘણું સમજાવવા છતાં દુર્ભાગ્યને વશ પડેલા પર્વતે પોતાનો કદાગ્રહ મૂક્યો નહિ. છેવટે તેમણે વાદ કરવાનું નક્કી કર્યું. જે હારે તેણે પોતાની જીભ કાપી નાખવી એવી આકરી શરત કરી અને તેમાં સત્યવાદી વસુરાજાને સાક્ષી કર્યો.

શરતની વાત સાંભળી પર્વતની માતાએ પુત્રને એકાંતમાં લઈ જઈને કહ્યું કે, “મેં પણ તારા પિતાને ‘અજ’ એટલે ત્રણ વર્ષ જૂની ડાંગર એવો અર્થ કહેતા સાંભળ્યા છે. માટે ફોગટ આવી મહા-અનર્થકારી શરત તું શા માટે કરે છે?” જવાબમાં પર્વતે કહ્યું કે, “મેં જે કર્યું છે, તે કર્યું જ છે. હે માતા ! હવે જેમ ઘટે તેમ ઉપાય કરો.”

તે સાંભળી પુત્રમોહથી મોહિત થયેલી માતા વસુરાજા પાસે ગઈ અને તેને એકાંતમાં એવું કહ્યું કે જેથી તેણે પોતે સત્યવાદી તરીકેની પ્રતિષ્ઠા પામેલો હોવા છતાંય ગુરુપત્ની પ્રત્યેના દાક્ષિણ્યથી ‘અજ’ શબ્દનો ‘બકરો’ એવો ખોટો અર્થ કરવાનું કબૂલ કર્યું. પછી પર્વત અને નારદ સવારે સભામાં જઈને ‘અજ’ શબ્દના અર્થનો વિવાદ કરવા લાગ્યા અને તેના નિરાકરણ માટે વસુરાજાને કહ્યું. તે વખતે મોટા પાપનો પણ અનાદર કરીને રાજાએ ખોટી સાક્ષી પૂરી ‘અજ’ શબ્દનો ‘બકરો’ અર્થ કર્યો. તે જ વખતે તેના અસત્ય વચનથી કોપાયમાન થયેલી દેવીએ તેને લાત મારીને સિંહાસન ઉપરથી પાડી નાખ્યો. દેવીની લાતના પ્રહારથી અને પડવાથી તરત જ મૃત્યુ પામીને પોતાના પાપનાં ફળ ભોગવવા વસુરાજા નરકે ગયો. હજી પણ જેનો કોપ શાંત થયો નથી એવી દેવીએ એની ગાદીએ બેઠેલા એના આઠ પુત્રોનેય અનુક્રમે હણ્યા. એના બે પુત્રો નાસી ગયા. લોકોએ અસત્યવાદી પર્વતનો તિરસ્કાર કરી, એને નગરમાંથી હડકાયા કૂતરાની જેમ કાઢી મૂક્યો.

યમત્કારી સરોવરના કિનારે માનવ પતિ-પત્ની આવ્યાં. એમણે ઝાડ ઉપર ચડી સરોવરમાં ઝંપલાવ્યું. વળતી જ પળે તેઓ દેવ-દેવી બનીને બહાર આવ્યાં. એ દૃશ્ય જોઈ વાંદરો-વાંદરી આશ્ચર્યચકિત થયાં.

વાંદરા-વાંદરીની વાર્તા

એક હતું સરોવર. એનું પાણી ચમત્કારી હોવાથી એ સ્થાન ‘કામિક તીર્થ’ તરીકે પ્રસિદ્ધ હતું. એ સરોવરની પાળે વંજુલ નામનું એક ઝાડ હતું. આ ઝાડ ઉપર ચડીને સરોવરમાં જો પશુ-પંખી પડતું મૂકતાં, તો તે તેમાં પડતાંની સાથે જ માણસ બની જતાં અને માનવ સ્ત્રીપુરુષ પડે તો દેવદેવી બની જતાં. એ ઝાડ અને સરોવરમાં આવી વિશેષતા હતી. સાથેસાથે એનો બીજો પણ એવો એક અવળો પ્રભાવ હતો કે માણસમાંથી દેવ બનેલો તેનાથી પણ કાંઈક અધિક પામવાના લોભથી લપેટાઈને બીજીવાર સરોવરમાં પડતું મૂકતો, તો એ ફરી માણસ બની જતો અને પશુ-પંખીમાંથી માણસ બનેલો દેવ બનવા માટે જો બીજીવાર સરોવરમાં પડવાનો લોભ કરતો, તો એ માણસ ફરી પાછો પશુ-પંખીની જ કાયા પામી જતો. ત્રીજીવાર પડતું મૂકનાર માટે એનો કોઈ પ્રભાવ ન હતો.

આવા ચમત્કારી આ સરોવરના કિનારે એકવાર એક માનવ પતિપત્ની આવ્યાં અને દેવ-દેવી બનવાની ઈચ્છાથી એમણે ઝાડ ઉપર ચડી સરોવરમાં ઝંપલાવ્યું. વળતી જ પળે તેઓ દેવ-દેવી બનીને બહાર આવ્યાં. એમની દેદીપ્યમાન દેવી કાયામાંથી ચોતરફ પ્રકાશ વેરાવા લાગ્યો !

બાજુમાં ઝાડ ઉપર બેઠેલાં વાંદરા-વાંદરીએ આ દૃશ્ય જોયું. એથી એમનાં મનમાં પણ સરોવરમાં પડતું મૂકી નવો અવતાર પામવાનો લોભ જાગ્યો. વળતી જ પળે ઠેકડો મારી તેઓ વંજુલના ઝાડ પર પહોંચી ગયાં અને બીજો એક કૂદકો મારીને સરોવરમાં પડ્યાં. એથી વીજળીની ઝડપે એ વાંદરો-વાંદરી મનોહર માનવ-દેહ પામી ઉપર તરી આવ્યાં. વાંદરાને નરનો ને વાંદરીને નારીનો દેહ મળ્યો. બંનેના આનંદનો પાર ન રહ્યો.

કહેવત છે કે લાભથી લોભ વધે ! પશુના ખોળિયામાંથી માનવના ખોળિયાનો લાભ થતાં જ એ વાનર પુરુષનો લોભ વધ્યો. એને હવે માનવમાંથી દેવ બનવાની ઈચ્છા થઈ. એથી એણે પોતાની પત્નીને કહ્યું : “ચાલ, આપણે ફરી એકવાર સરોવરમાં ઝંપલાવીએ અને માણસમાંથી દેવ બનીએ !” પતિની વાત સાંભળીને પત્નીએ કહ્યું : “લોભ પાપનો બાપ છે. લોભને થોભ ન હોય. લોભથી માણસનો સર્વનાશ થાય છે. માટે આપણે પશુમાંથી માણસ બન્યાં એ જ ઘણું છે. હવે વધુ લોભ કરવો રહેવા દો. વધુ લોભમાં લપેટાશો તો આ માનવ ખોળિયું મળ્યું છે એનેય ખોઈ બેસશો.”

વાંદરીમાંથી બનેલી રૂપાળી માનવ સ્ત્રીને રાજા લઈ ગયો અને લોભને વશ પડી માનવ ખોળિયું ખોઈ બેઠેલા વાંદરાને મદદારી લઈ ગયો.

આ સલાહ સાચી અને આદરવા જેવી હતી, પરંતુ શાણી પત્નીની આ હિત-શિખામણને પણ લોભાંધ પતિએ કાને ન ધરી. લોભમાં ને લોભમાં જ એણે તો ઝાડ ઉપરથી ફરી સરોવરમાં ઝંપલાવી દીધું ! પત્ની દેખતી જ રહી અને એનો પતિ પાછો વાનર બનીને કૂદાકૂદ કરવા લાગ્યો. વાંદરાને પસ્તાવાનો પાર ન રહ્યો. પણ ‘અબ પછતાયે હોત ક્યા, જબ ચીડિયા ચુન ગઈ ખેત ?’ એટલે હવે પસ્તાવો કરવાથી કાંઈ વળે તેમ નહોતું.

વાંદરી સ્ત્રીનું ભાગ્ય જોર કરતું હતું. એ માનવખોળિયું ખોઈ બેઠેલા પોતાના પતિની અવદશા પર આંસુ સારી રહી હતી, એટલામાં જ એક રાજા ત્યાં આવી ચડ્યો. એ આ સ્ત્રીના રૂપ પર ઓવારી ગયો. એણે દયાર્દ્ર હૃદયથી એનાં આંસુ લૂછ્યાં, સ્નેહથી એને સાથ આપ્યો. એને ઘોડા ઉપર બેસાડી પોતાના મહેલમાં લઈ ગયો અને પ્રેમથી પોતાની પટરાણી બનાવી દીધી.

થોડા દિવસ પછી એ જંગલમાં એક મદારી આવ્યો. એને પેલો લોભી વાંદરો ખૂબ જ ગમી ગયો. મદારીને તો વાંદરા પકડતાંય આવડે ને ખેલાવતાંય આવડે. મદારીએ એ વાંદરાને પકડી લીધો અને એને જાતજાતના ખેલ પણ શીખવી દીધા. મદારીના માંકડા તરીકે એ જાતજાતના ખેલ ખેલીને લોકોને ખુશ કરવા લાગ્યો.

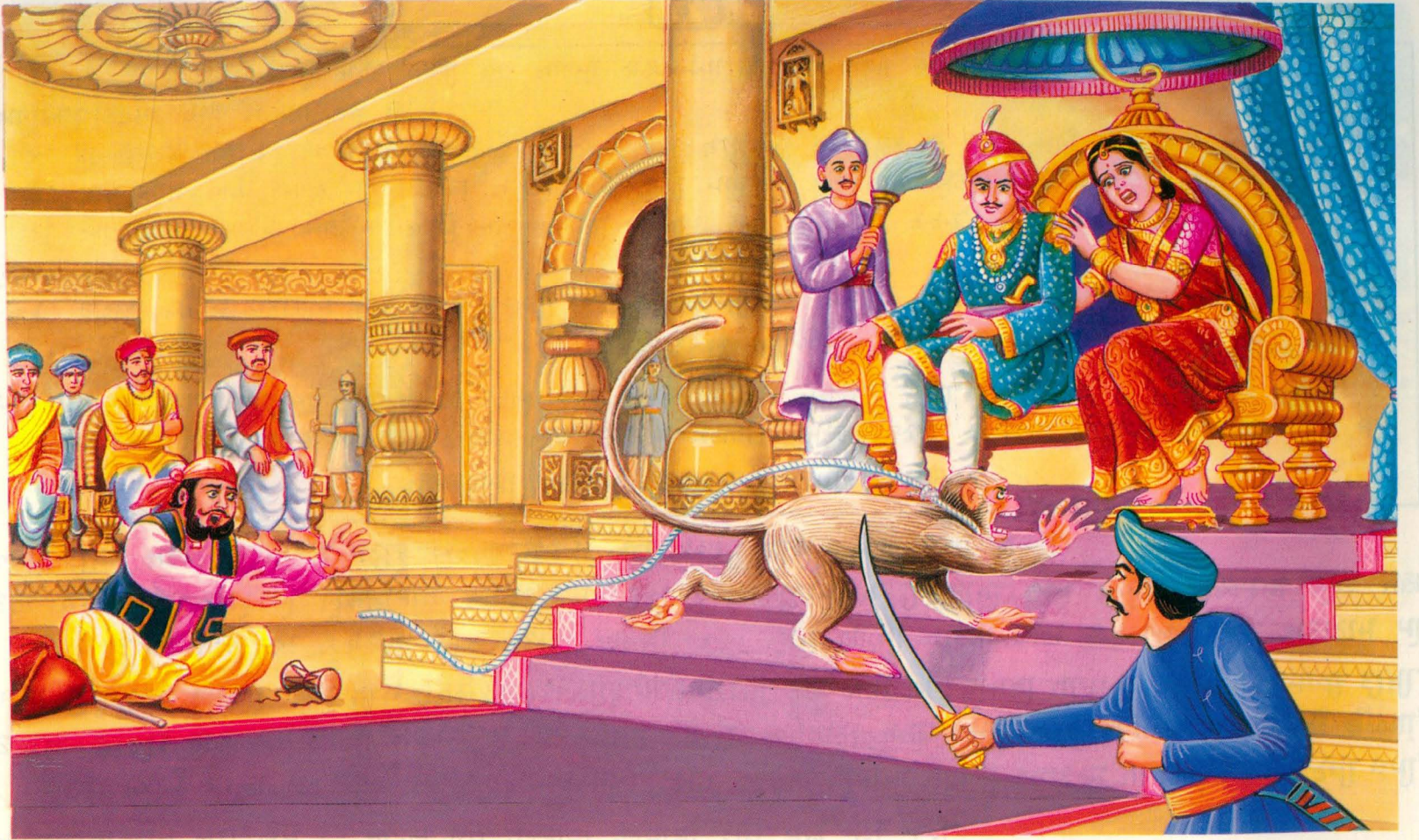
માતાપિતા આદિને દિવસમાં ત્રણવાર નમસ્કાર

ઉપકારી માતાપિતા આદિને સવાર-બપોર-સાંજ એમ દિવસમાં ત્રણવાર નમસ્કાર કરવો. કારણસર સાક્ષાત્ નમસ્કાર ન થઈ શકે તો મનમાં માતાપિતા આદિની સ્પષ્ટ ધારણા કરીને તેમને મનથી ત્રણવાર નમસ્કાર કરવો.

સાચું શિક્ષણ

૧. દષ્ટિથી જમીન તપાસીને પગ મૂકો, વસ્ત્રથી ગાળીને જળ પીઓ, સત્યથી પવિત્ર થયેલું વચન બોલો અને મનથી પૂર્ણ વિચાર કરીને આચરણ કરો.
૨. આંગણે આવનારનું ઓછામાં ઓછું ચાર વસ્તુથી સ્વાગત કરો : સ્વાગત વચન, આસન, જળ અને મુખવાસ
૩. પાપ થાય એવું કમાવું નહિ, માદાં પડીએ એવું ખાવું નહિ ને દેવું થાય એવું ખર્ચવું નહિ.
૪. જે હંમેશાં પ્રજ્ઞામ કરવાના સ્વભાવવાળો છે અને સદા વડીલોની સેવા કરે છે તેના આયુષ્ય, વિદ્યા, યશ અને બળ આ ચાર સતત વૃદ્ધિ પામતા રહે છે.

આસન, શયન, જળ અને મધુર વાણી આ ચારનો સજ્જનના ઘરમાં ક્યારેય અભાવ હોતો નથી.

રાજાની સભામાં ખેલ કરતા વાંદરાએ, રાજાની રાણી બનેલી પોતાની વાંદરી સ્ત્રીને ઓળખી લીધી.
એનું મન એને ભેટવા તલપાપડ બન્યું અને એ વારંવાર રાણી તરફ ધસવા લાગ્યો.

ભાગ્યજોગે આ મદારી એક દિવસ, વાંદરી સ્ત્રીને જેણે પોતાની પટરાણી બનાવી છે, એ જ રાજાની સભામાં આવ્યો. રાજા સાથે સભામાં બેઠેલી એ પટરાણીની નજર વાનર પર પડી અને એને પોતાના પતિ તરીકે એણે ઓળખી લીધો. વાનરની પણ એ જ દશા હતી. એણે પણ રાણી બનેલી પોતાની વાંદરી સ્ત્રીને ઓળખી લીધી અને એનું મન એને ભેટવા તલપાપડ બની રહ્યું. એથી એ વારંવાર રાણી તરફ ધસવા લાગ્યો. એ જોઈ રાણીએ એને શિખામણ આપતાં કહ્યું કે, “વાનર ! હવે મને મળવાની ખોટી આશામાં દોડાદોડ શાને કરે છે ? હવે એ તારો પ્રયત્ન સફળ થવાનો નથી. તને નડી છે તારી પોતાની જ ભૂલ ! તને નડ્યો છે તારો પોતાનો જ લોભ ! જો તે લોભાંધ બનીને ફરીથી સરોવરમાં પડવાની ભૂલ ન કરી હોત તો તારી આવી દુર્દશા થઈ જ ન હોત ! તારી ભૂલનું ફળ જ તારે ભોગવવાનું છે. હવે જે મુજબનો દેશકાળ છે એ મુજબ જ વર્તી લે, એમાં જ ડહાપણ છે. મારી આશા રાખવી નકામી છે.”

બાળકો ! આ લોભાંધ વાંદરાના દૃષ્ટાંતથી તમે સારી રીતે સમજી શક્યા હશો કે વધારે લાભ મેળવવાની ઈચ્છાથી વાંદરો કેવા અનર્થનો ભોગ બન્યો અને કીમતી મનુષ્યપણું પામવા છતાં એ માનવદેહ ખોઈ નાખવાને કારણે એને કેટલું મોટું નુકસાન ખમવું પડ્યું. બસ ! તો એવી જ રીતે આપણે પણ લોભાંધ બનીએ અને આ દુનિયાનાં સુખ મેળવવા માટે પાપ કરીએ તો આપણે પણ મહાપુણ્યના ઉદયથી મળેલો માનવભવ હારી જઈએ. દુર્લભ એવા માનવજન્મને સફળ કરવા માટે અને આ ભવ, પરભવમાં સુખી થવા માટે આપણે સંતોષી બનીને નિષ્પાપ જીવન જીવવું જોઈએ.

‘મહાવીર જયંતી’ એમ લખાય પણ નહિ અને બોલાય પણ નહિ.

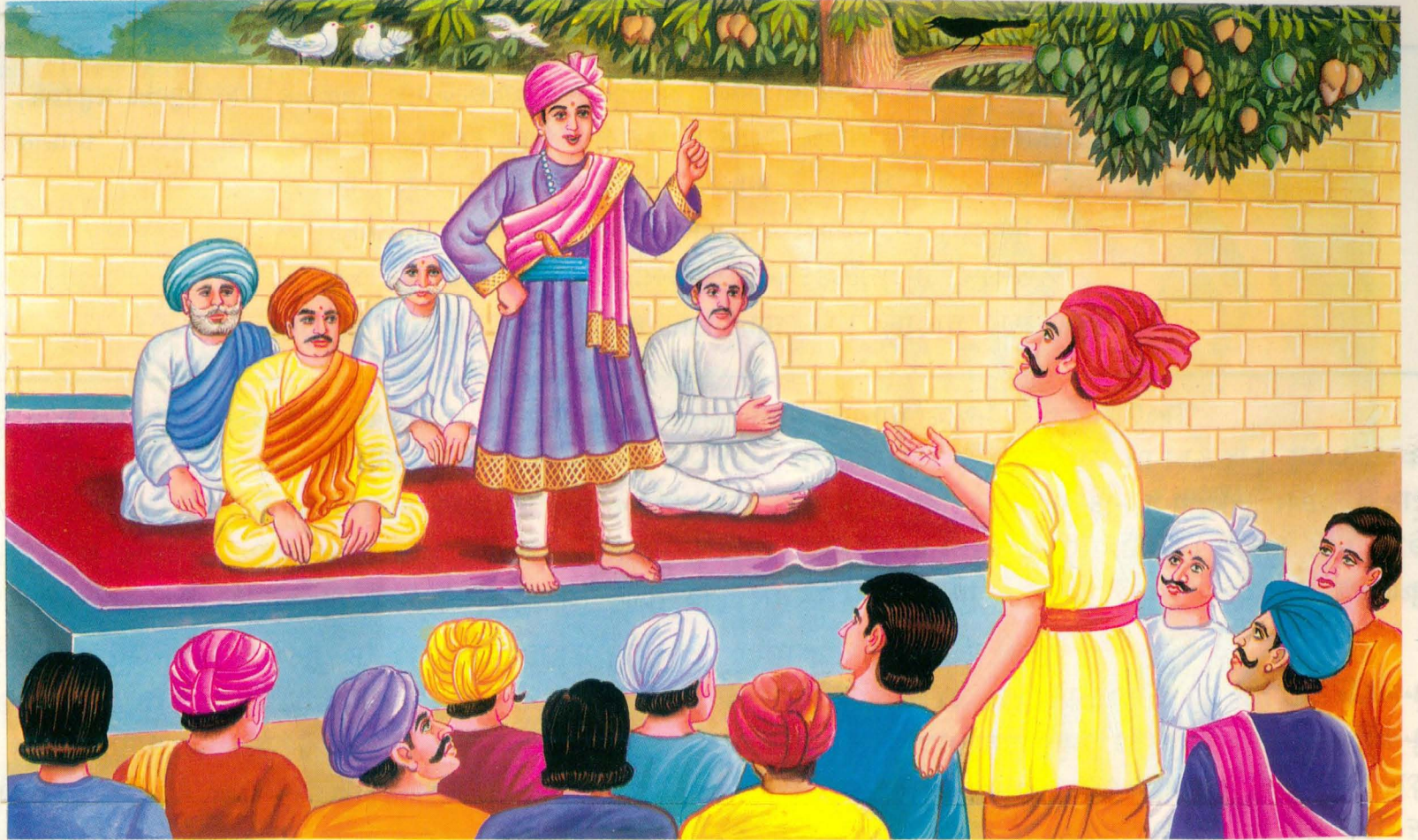
ચૈત્ર સુદ ૧૩ના દિવસને ‘મહાવીર જન્મકલ્યાણકદિન’ કહેવાય.

પર્યુષણના પાંચમા દિવસને ‘મહાવીરજન્મવાચનદિન’ કહેવાય.

આ બંને દિવસને ‘મહાવીર જયંતી’ કહેવાય જ નહિ.

સામાન્ય માણસ માટે વપરાતો ‘જયંતી’ શબ્દ તીર્થંકર પરમાત્મા જેવા લોકોત્તર મહાપુરુષ માટે વપરાય જ નહિ.

‘મહાવીર જયંતી’ એમ લખવાથી અને બોલવાથી શ્રી મહાવીર પ્રભુની આશાતના થાય છે. આપણે આશાતનાથી બચવું જોઈએ.

અભયકુમારે સભાજનોને વાર્તા કહીને એક પ્રશ્ન કર્યો. કેરીનો ચોર આ સભામાં જ હતો. તે પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવા ઊઠ્યો ને ચોર તરીકે પકડાઈ ગયો.

શ્રેણિક મહારાજાની વાર્તા

શ્રેણિક મહારાજા મગધ દેશના માલિક હતા. એમની પ્રિય રાણીનું નામ ચેલ્લણા હતું. ચેલ્લણાને એકવાર એકદંડિયા (એક થાંભલા ઉપર બનાવેલા) મહેલમાં રહેવાની ઈચ્છા થઈ. એ ઈચ્છા એને એના પેટે જન્મનારા બાળકના પ્રભાવે થઈ હતી. એની એ ઈચ્છા પૂરી કરવા એમના પુત્ર અને પ્રધાનમંત્રી અભયકુમારે દેવની આરાધના કરી. દેવે પ્રસન્ન થઈને રાણીની ઈચ્છા મુજબનો એકદંડિયો મહેલ રાજગૃહીમાં બનાવી આપ્યો. એ મહેલના બગીચામાં બધી જ ઋતુઓનાં ફૂલો અને ફળો હંમેશાં દેવપ્રભાવથી ફળવાં-મળવાં માંડ્યાં.

રાજગૃહી નગરીમાં એક ચાંડાલ રહેતો હતો. એની પત્નીને ગર્ભના પ્રભાવથી શિયાળાની ઋતુમાં કેરી ખાવાનો દોહદ (મનોરથ) થયો. એણે પતિને વાત કરી. પત્નીની ઈચ્છા પૂરી કરવી જરૂરી હતી, એટલે એ મૂંઝાયો કે અત્યારે વગર ઋતુએ કેરી લાવવી ક્યાંથી ? તપાસ કરતાં એને ખબર પડી કે એકદંડિયા મહેલના બગીચામાં કેરી હંમેશાં પાકે છે, એથી એના આનંદનો પાર ન રહ્યો. જોકે એ બગીચામાં રાજાની પરવાનગી વગર દાખલ થઈ શકાય તેમ ન હતું, પણ એની તો એને ચિંતા જ ન હતી, કેમ કે એની પાસે ‘આકર્ષિણી’ (દૂર રહેલી વસ્તુને નજીક લાવી આપે એવી) વિદ્યા હતી. એ વિદ્યાના બળે તે બગીચાની બહારથી જ ઊંચા ઝાડની ડાળી નમાવીને એના ઉપર રહેલા ફળને લઈ શકતો. ચાંડાલ રાત્રિના અંધકારમાં એ મહેલના બગીચાની દીવાલ બહાર જઈ પહોંચ્યો. વિદ્યાના બળે આંખાના ઝાડની ડાળ નમાવીને એણે કેરી મેળવી લીધી. ચાંડાલ કેરી ઘરે લઈ ગયો અને પત્નીને ખવડાવી તેની ઈચ્છા પૂર્ણ કરી. આ પ્રમાણે બે/ત્રણ દિવસ સુધી ચાલ્યું. પણ એથી તો દેવનિર્મિત અને દેવાધિષ્ઠિત એ આમ્રવૃક્ષ સુકાવા માંડ્યું. એ આમ્રવૃક્ષ ઉપરથી ફળો ચોરાઈ રહ્યાં છે ને આમ્રવૃક્ષ પણ સુકાઈ રહ્યું છે એ વાત શ્રેણિકરાજાના કાને પહોંચી. એથી એમનું દિલ દુભાયું અને એમણે મંત્રીશ્વર અભયકુમારને બોલાવી કહ્યું કે, “કોઈ પણ ઉપાયે આ ચોરને પકડી પાડવો જોઈએ. એણે ફળો ચોર્યાં એ તો મામૂલી વાત છે, પણ એના કારણે દેવપ્રભાવ ઓસરી ગયો અને ઝાડ સુકાવા માંડ્યું એ નુકસાન ઘણું મોટું છે. બીજાં વૃક્ષોની પણ એ એવી હાલત ન કરે તે માટે એને પકડી પાડવો જરૂરી છે.”

અભયકુમાર તો બુદ્ધિના ભંડાર હતા. ગમે તેવા ચોરને પકડવાનું કામ એમને માટે જરાય મુશ્કેલ ન હતું. તેઓ રાત્રે એકદંડિયા મહેલના બગીચાની નજીકમાં જઈને ઊભા રહ્યા અને ચોરને પકડવાની જાળ પાથરવા માટે આસપાસમાં રહેલા લોકોને ભેગા કરી એમણે એક મજાની વાર્તા કહેવા માંડી. એ વાર્તાના પ્રસંગ પરથી સભાજનોને એક એવો પ્રશ્ન કર્યો કે એના જવાબ પરથી જે ચોર હોય તે પકડાઈ ગયા વિના રહે નહિ. કેરીનો ચોર એ સભામાં જ હતો. તે પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવા ઊઠ્યો.

રાજા સિંહાસન પરથી ઊતર્યો, ચોરને સિંહાસન પર બેસાડ્યો. પછી એની સામે હાથ જોડીને ઊભા રહી વિદ્યા વિનયથી મેળવી.

ઉત્તર સાંભળી બુદ્ધિના ભંડાર અભયકુમારે તરત જ એને ચોર તરીકે ઓળખી લીધો. ચતુરાઈપૂર્વક કેરીની ચોરીની બધી વાત એની પાસેથી કઢાવી લીધી અને એને પકડીને મહારાજા શ્રેણિક સમક્ષ રજૂ કર્યો. ક્રોધાવેશમાં આવી ગયેલા શ્રેણિક મહારાજાએ તરત જ એને ફાંસીની સજા ફટકારી દીધી.

નીતિના જાણકાર અભયકુમારને થયું કે આ ચોર પાસે તો ‘આકર્ષિણી’ વિદ્યા છે. આ વિદ્યાના બળે જ એણે ચોરી કરી છે. જેની પાસે વિદ્યા હોય એને મારી નાખવાથી તો એની વિદ્યાનો પણ નાશ થાય. આવા વિદ્યાસિદ્ધને કેમ મરાય ? એથી એમણે કુનેહપૂર્વક કહ્યું કે, “પિતાજી ! આ ચોરની પાસે ‘આકર્ષિણી’ વિદ્યા છે. એને ફાંસીએ ચડાવતાં પહેલાં એ વિદ્યા આપ ગ્રહણ કરી લો !” રાજાને એ વાત ગમી. એમણે સિંહાસન પર બેઠાંબેઠાં જ ચોરની પાસેથી વિદ્યા ગ્રહણ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો. ચોરે ત્રણ/ચાર વાર વિદ્યાનો પાઠ આપ્યો, છતાં શ્રેણિકરાજાને તે આવડ્યો નહિ. ત્યારે અભયકુમારે કહ્યું, “પિતાજી ! વિદ્યા તો વિનયથી જ મળે. માટે આપ નીચે બેસો અને આ ચોરને સિંહાસન ઉપર બેસાડો. પછી વિદ્યા સિદ્ધ થાય છે કે નહિ એ જુઓ !”

રાજા સિંહાસન ઉપરથી ઊતર્યો અને ચોરને સિંહાસન ઉપર બેસાડ્યો. રાજા શિષ્ય બન્યો. ચાંડાળ ચોર ગુરુ બન્યો અને વળતી જ પળે વિદ્યા સિદ્ધ થઈ ગઈ. વિદ્યા વિનયથી જ મળે એ વાતનો એ પળે રાજાને સાચો અનુભવ થયો. હવે અભયકુમારે ખરો દાવ નાખ્યો. એણે કહ્યું, “પિતાજી ! આ ચોર તો આપનો વિદ્યાગુરુ બન્યો. હવે એને ફાંસીએ ચડાવીને આપ શું ગુરુહત્યાનું ગોઝારું પાપ કરશો ? આપે તો હવે એને ઊંચામાં ઊંચી ગુરુદક્ષિણા આપવી જોઈએ અને એનો ગુનો માફ કરી એને મૃત્યુદંડની સજામાંથી મુક્ત કરી દેવો જોઈએ. એને અભયદાન આપવું એ જ ઊંચામાં ઊંચી ગુરુદક્ષિણા છે.” ને સાચે જ અભયકુમારનો યુક્તિપૂર્વકનો આ દાવ એળે ન ગયો. ચોરની સજા માફ થઈ ગઈ. મહારાજા શ્રેણિક તરફથી એને ગુરુદક્ષિણામાં અભયદાન મળી ગયું !

બાળકો ! વિદ્યા વિનયથી જ મળે છે. એનો હવે તો તમને આ કથા પરથી પૂરેપૂરો ખ્યાલ આવી ગયો ને ? શ્રેણિકરાજાએ જ્યારે અભિમાન ત્યજ્યું, ત્યારે જ એમને જ્ઞાન મળ્યું, માટે વિદ્યાપ્રાપ્તિના પ્રથમ પગથિયે પદારોપણ કરવા વિનય કેળવવો ખૂબ જ જરૂરી છે.

વિદ્યા જેમ વિનયથી જ મળે છે, તેમ તે ફળે છે પણ વિનયથી જ ! સિદ્ધપુત્રની એક મજાની કથા તમે વાંચશો તો તમને આ વાત પણ સમજાઈ જશે.

અવિનયી શિષ્યે કહ્યું : 'આ પગલાં હાથીનાં છે.' વિનયી શિષ્યે કહ્યું : 'આ પગલાં હાથીનાં નહિ પણ હાથણીનાં છે.'

વિદ્યા વિનયથી ફળે છે : વિનયી શિષ્યની વાર્તા

એક સિદ્ધપુત્રની પાસે બે વિદ્યાર્થીઓ ભણતા હતા. એક વિનયી હતો ને બીજો અવિનયી હતો. વિનયી વિદ્યાર્થી ડગલે ને પગલે ગુરુનો વિનય કરતો. એમના પ્રત્યે બહુમાનભાવ રાખતો. વાતવાતમાં એ ગુરુની પ્રશંસા કરતો. નાનું બાળક જેમ વાતવાતમાં માતાની સામે જુએ એમ આ વિનયી શિષ્ય પણ વાતવાતમાં ગુરુને યાદ કરતો. એથી એને વિદ્યા મળવા સાથે ફળી પણ હતી.

બીજો શિષ્ય અવિનયી હતો. ગુરુને નમવામાંય એ પોતાની નાનપ સમજતો. કોઈ વાતમાં એને શંકા પડે ત્યારે પણ ગુરુને પૂછવા જતો નહિ. ગુરુની પરાધીનતા એને ખૂંચતી હતી. એ અવિનયી હોવા ઉપરાંત ઉદ્ધત પણ હતો. તેથી ગુરુની સામે બોલતાં પણ એ શરમાતો નહિ. પણ ગુરુ તો ઉદારદિલ હતા. એથી તેઓ બંને શિષ્યોને પક્ષપાત વિના સમાનભાવે વિદ્યા આપતા, પણ વિનયના પ્રભાવે વિનયીને વિદ્યા તરત જ મળતી ને ફળતી. અવિનયીને તો મહામહેનતેય એ વિદ્યા મગજમાં ઊતરતી નહોતી, પછી ફળવાની તો વાત જ શી !

એકવાર આ બંને શિષ્યોને ગુરુના કાર્યપ્રસંગે બીજે ગામ જવાનું થયું. માર્ગમાં ધૂળમાં પડેલાં મોટાં પગલાં જોઈને અવિનયી શિષ્યે કહ્યું : “આ પગલાં હાથીનાં જ જણાય છે. આવાં મોટાં પગલાં હાથી સિવાય બીજા કોઈનાંય ન હોય.” વિનયી શિષ્યે તે પગલાંનું બારીકાઈથી નિરીક્ષણ કરીને થોડીવાર પછી કહ્યું : “આ પગલાં હાથીનાં નહિ, પણ હાથણીનાં છે. વળી એ હાથણી ડાબી આંખે કાણી છે. લાલ રંગની સાડી પહેરેલી કોઈ સૌભાગ્યવતી રાજરાણી એના પર બેસીને પસાર થઈ છે. એ રાણી ગર્ભવતી છે. એના પેટમાં રહેલું બાળક પુત્રી નહિ, પણ પુત્ર છે અને એનો જન્મ પણ આજકાલમાં જ થનાર છે.”

અવિનયીને થયું : “આ તો મોટો ગપ્પીદાસ છે ! ભારે મોટા ગપગોળા ગબડાવે છે ! એકલાં પગલાં જોઈને કાંઈ આટલી બધી વાતો થોડી જાણી શકાય ? માટે આના જેવો ગપ્પીદાસ કોઈ નહિ હોય !” એથી એણે કહ્યું : “ભાઈ ! તને ગપગોળા ગબડાવતાં ઠીક જ આવડે છે. ગુરુ પાસે ભણીને તેં ગપ્પાં મારવાની આવડત બહુ સારી મેળવી હોય તેમ જણાય છે. એથી જ સર્વજ્ઞપુત્રની જેમ તું માત્ર પગલાંના આધારે આટલું મોટું ભવિષ્ય ભાખવા બેઠો છે !”

વિનયી શિષ્યે કહ્યું : “ભાઈ ! તને મારી વાતમાં વિશ્વાસ નથી એટલે હું તારી સાથે નિરર્થક વિવાદમાં ઊતરવા માગતો નથી.

બંને શિષ્યો ગામના ગોંદરે પહોંચ્યા, ત્યાં તળાવના કિનારે રાજરાણીનો પડાવ જોયો.
ત્યાં જઈ તપાસ કરતાં વિનયી શિષ્યની બધી જ વાત અક્ષરેઅક્ષર સાચી જણાઈ.

મેં જે કહ્યું છે તે તને અત્યારે પ્રત્યક્ષ નથી, માટે તું એને ગપગોળા માને છે, પણ આ પગલાં તાજાં જ છે, એથી રાજરાણીનો પડાવ આટલામાં જ હશે. આગળ જતાં તને બધું પ્રત્યક્ષ થઈ જશે એથી બધી વાતની ખાતરી થઈ જશે, માટે તું થોડી ધીરજ ધર !”

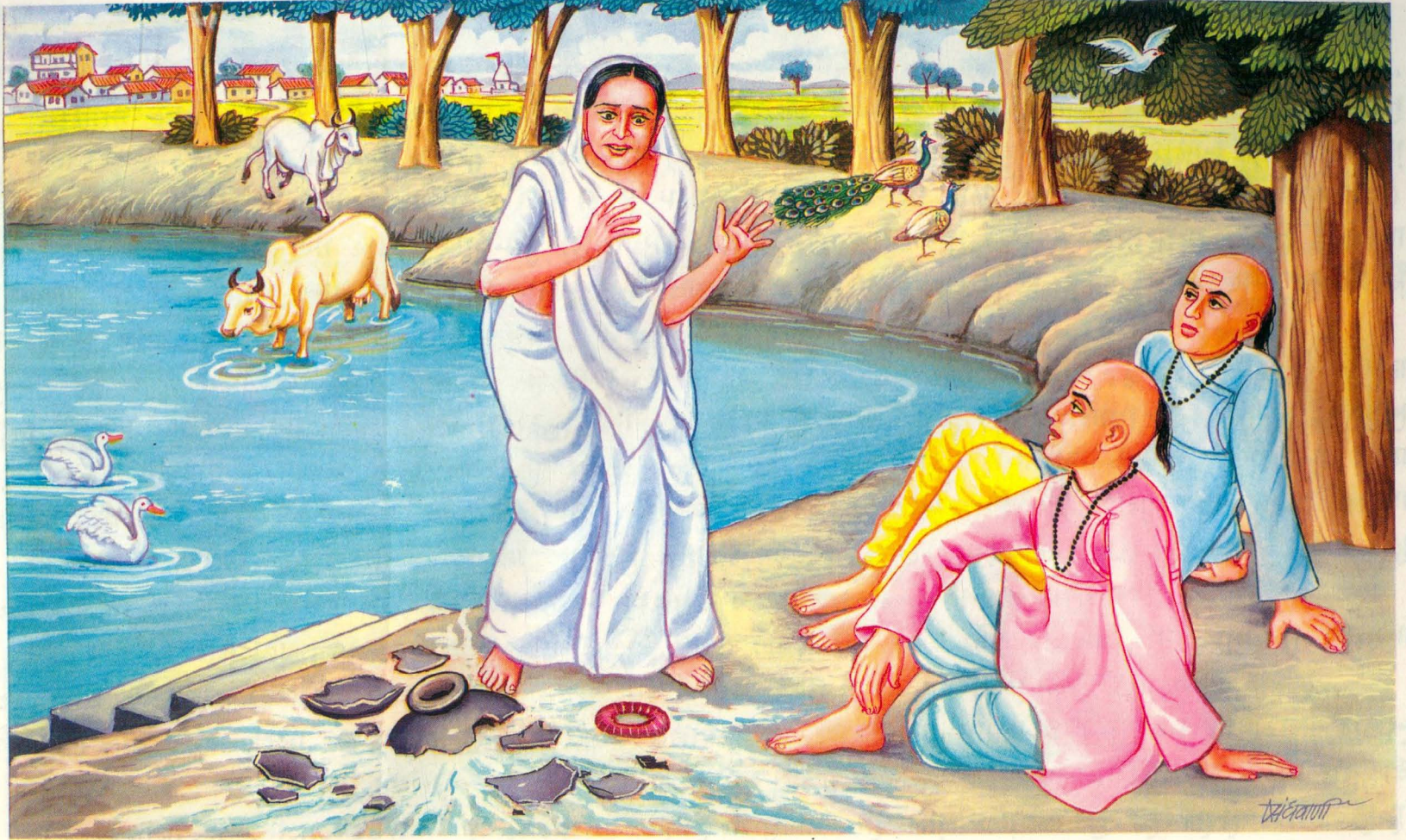
બંને વિદ્યાર્થીઓ આગળ ચાલ્યા. તેઓ ગામના ગોંદરે પહોંચ્યા, તો ત્યાં તળાવના કિનારે મોટો પડાવ જોયો. ત્યાં જઈ તપાસ કરી તો વિનયી શિષ્યની બધી જ વાતો અક્ષરેઅક્ષર સાચી જણાઈ. હવે અવિનયી શિષ્યના મનમાં ઘમસાણ મચ્યું. એને ગુરુ ઉપર ગુસ્સો ચડ્યો. એને થયું : “ગુરુ પક્ષપાતી છે. આ ગુરુને વહાલો હોવાથી મને અંધારામાં રાખીને ગુરુએ આને જ વધારે વિદ્યાઓ આપી છે. નહિ તો માત્ર પગલાં જોઈને જ તે આટલું બધું કેમ જાણી શકે ?”

આ એક જ પ્રસંગથી વિનયી શિષ્યના મનમાં ગુરુ ઉપર બહુમાનનો ભાવ વૃદ્ધિ પામ્યો, તો અવિનયી શિષ્યના મનમાં દ્વેષ વૃદ્ધિ પામ્યો. અમૃત પણ કુપાત્રમાં પડીને વિષમય બની જાય છે એવો ઘાટ ઘડાયો !

માર્ગમાં લાગેલી ધૂળથી મલિન બનેલા શરીરને સ્વચ્છ કરવા બંનેએ તળાવમાં જઈને સ્નાન કર્યું. પછી ચાલવાથી લાગેલો થાક દૂર કરવા બંને થોડીવાર તળાવની પાળે બેઠા. એવામાં એક ડોશી ત્યાં પાણી ભરવા આવી. એનો લાડકવાયો દીકરો ઘણાં વરસોથી પરદેશ ગયો હતો. એના કોઈ સમાચાર ન હતા. દીકરાની ચિંતા ડોશીના દિલને કોરી ખાતી હતી. વેશ ઉપરથી બ્રાહ્મણ પંડિત જણાતા આ બંને વિદ્યાર્થીઓને જોઈને ડોશીએ તેમને પૂછ્યું : “લાગો છો તો પંડિત ! તો કહો કે મારો દીકરો મને ક્યારે મળશે ? તે વરસોથી પરદેશ ગયો છે ને આજ સુધી તેના કોઈ વાવડ નથી.”

ડોશી આ પ્રશ્ન પૂછી રહી હતી, તે જ વખતે તેના માથા ઉપરથી પાણી ભરેલું માટલું પડી ગયું અને એ માટલું માટી ભેગું માટી થઈ ગયું. આ જોઈને અવિનયી શિષ્યે તરત જ ધડાકા સાથે કહી દીધું કે, “ડોશીમા ! હવે દીકરાના નામનું નાહી નાખજો ! આ તમારું માટલું જ કહે છે કે તમારો દીકરો માટીમાં મળી ગયો છે !” (મરી ગયો છે !)

ડોશીને તો એકદમ આઘાત લાગ્યો ને તેની આંખમાં આંસુ ઊભરાવા લાગ્યાં. એ જોઈને વિનયી શિષ્યે ડોશીને સાંત્વન આપતાં કહ્યું : “ડોશીમા, રડશો નહિ. દીકરો મળ્યાનો હરખ મનાવજો ! આનંદમંગળ કરજો ! આ તમારું માટલું જ મંગળ સમાચાર આપે છે કે તમારો લાડકવાયો તમને મળી ગયો છે ! તમે ઘેર જાવ ! ઘરના આંગણે જ તમારો દીકરો તમારી વાટ જોતો ઊભો હશે !”

‘વરસોથી પરદેશ ગયેલો મારો દીકરો મને ક્યારે મળશે ?’ ડોશી આ પ્રશ્ન પૂછી રહી હતી,
એ જ વખતે તેના માથા ઉપરથી માટલું પડી ગયું ને માટી ભેગું થઈ ગયું અને એમાંનું પાણી તળાવના પાણી સાથે મળી ગયું.

ડોશી તો હરખભેર ઘર તરફ દોડી. શેરીએ પહોંચતાં જ એને સમાચાર મળ્યા કે દીકરો આવી ગયો છે. ઘરે જઈને એણે જોયું તો સાથે જ દીકરો ઘરના આંગણે પોતાની વાટ જોતો ઊભો હતો. દીકરાને જોઈ રહેલી ડોશીની આંખો આનંદનાં આંસુ વરસાવવા માંડી. માતાપુત્ર ભેટ્યાં, પરસ્પર ખબરઅંતર પૂછ્યા, ઘરમાં જઈ સુખદુઃખની વાતો કરવા લાગ્યાં. તળાવની પાળે પંડિતે કરેલી પુત્રના આગમનની વિસ્મય પમાડનારી વાત ડોશીએ પુત્રને કરી અને પુત્રને સાથે લઈ પુત્રના આગમનનું આનંદમંગલકારી સત્ય ભવિષ્ય ભાખનાર એ પંડિતરત્નનું રત્નમાન કરવા ભેટસોગાદો સાથે લઈને તળાવની પાળે આવી. વિનયી શિષ્યના ચરણે એ ભેટસોગાદો ધરી ડોશીએ કહ્યું કે, “પંડિતજી ! તમારી ભવિષ્યવાણી અક્ષરેઅક્ષર સાચી પડી છે. ખરેખર, મારો દીકરો આવી ગયો હતો અને ઘરના આંગણે મારી વાટ જોતો જ ઊભો હતો ! માટે હું આ નજીવી ભેટ લાવી છું તે કૃપા કરી સ્વીકારો !”

અવિનયી શિષ્ય તો આ દેશ્ય ફાટી આંખે જોઈ જ રહ્યો. એ આજે બીજીવાર કરુણ રીતે કારમી હાર પામ્યો હતો. એથી ગુરુ ઉપરનો એનો રોષ ખૂબ જ ભભૂકી ઊઠ્યો ! એણે મનોમન પાકો નિર્ણય કરી લીધો કે ગુરુએ પક્ષપાત કરીને મને પૂરી વિદ્યા આપી જ નથી !

કામ પતાવીને બંને વિદ્યાર્થીઓ થોડા દિવસો બાદ ગુરુ પાસે આવ્યા. વિનયી શિષ્યે ગુરુને પ્રણામ કર્યા. અવિનયી શિષ્ય તો અક્કડ બનીને જ ઊભો રહ્યો. ગુરુએ એના અવિનયી વર્તન માટે ઠપકો આપ્યો ત્યારે એણે તો સામેથી ગુરુનો જ ઊધડો લેવા માંડ્યો : “તમે તો મારું ગળું કાપી નાખ્યું ! ભણાવવામાં તમે જે પક્ષપાત કર્યો છે એ પાપ આજે પીપળે ચડીને પોકારી ઊઠ્યું છે, પ્રગટ થઈ ગયું છે અને એ મારું જ થયું છે, નહિ તો હું હજીય અંધારામાં જ રહેત.”

ગુરુએ અવિનયી શિષ્યને શાંત પડીને બધી વિગત જાણી લીધી. પછી વિનયી શિષ્યને કહ્યું કે તેં આવું ભવિષ્ય કઈ બુદ્ધિથી ભાખ્યું એનો ખુલાસો કરી દે, જેથી આની શંકા દૂર થઈ જાય ! ગુરુની આજ્ઞા માથે ચડાવીને વિનયી શિષ્યે કહ્યું : “ગુરુદેવ ! હાથીનાં અને હાથણીનાં પગલ દેખાવે તો સરખાં જ હોય છે, પણ એક જગ્યાએ પડેલી મૂત્રધારાના આધારે મેં નક્કી કર્યું કે આ રીતની મૂત્રધારા હાથણીની જ હોય ! માર્ગમાં જમણી બાજુ રહેલાં વૃક્ષોનાં પાંદડાં જ ખવાયેલાં જોયાં. એથી મેં નક્કી કર્યું કે હાથણી ડાબી આંખે કાણી છે ! કેટલીક નિશાનીઓ પરથી માર્ગમાં હાથણી એક જગ્યાએ ઊભી રહેલી જણાઈ. ત્યાં માર્ગની એક બાજુએ પડેલી મૂત્રધારા જોવાથી ખબર પડી કે હાથણી ઉપરથી નીચે ઊતરીને કોઈ સ્ત્રીએ અહીં પેશાબ કરેલો છે અને ઊભા થવા માટે જમીન ઉપર ટેકવેલા હાથના પંજારી નિશાની જોવાથી ખબર પડી કે એ ગર્ભવતી પણ છે. એ સ્ત્રીનાં જમણાં પગલાં ભૂમિ પર

વિનયી શિષ્યની વાત સાંભળી ડોશી હરખભેર ઘરં તરફ દોડી,
વિનયી શિષ્યની વાત સાચી પડી. દીકરો ઘરના આંગણે માતાની વાટ જોતો ઊભો હતો.

ભારથી પડેલાં જોઈ નક્કી કર્યું કે એના ગર્ભમાં પુત્ર રહેલો છે. વળી માર્ગમાં તદ્દન નજીકમાં રહેલા એક કાંટાના છોડમાં લાલ રંગના વસ્ત્રનો લીરો ભરાયેલો જોવાથી નક્કી કર્યું કે એ સ્ત્રીએ લાલ રંગની સાડી પહેરેલી હોવી જોઈએ અને એથી એ સૌભાગ્યવતી છે. હાથી જેવા મોટા વાહન પર પ્રવાસ કરનાર કોઈ સામાન્ય વ્યક્તિ તો ન જ હોય, એથી જાણ્યું કે તે રાજરાણી છે. ત્યાર પછી ડોશીમાના પુત્ર અંગેની વાત કરતાં એણે કહ્યું કે, ડોશીના માથેથી ભરેલું માટલું પડીને ફૂટી ગયું, એથી મેં નક્કી કર્યું કે જેમ આ માટલું માટીમાંથી જન્મીને અત્યારે પાછું માટી સાથે મળી ગયું અને તળાવમાંથી છૂટું પડીને માટલામાં ભરાયેલું પાણી, જેમ પાછું એ તળાવના પાણી સાથે જ મળી ગયું તેમ આ માજીને પણ એના વિખૂટા પડેલા પુત્રનો મેળાપ આજે જ થવો જોઈએ.

વિનયી શિષ્યમાં વિનયના પ્રભાવે આ રીતે ફળેલી વિદ્યા જોઈને ગુરુએ સંતોષ અનુભવ્યો અને અવિનયી શિષ્યને શિખામણ આપતાં કહ્યું કે, વિદ્યા તો મેં તમને બંનેને એકીસાથે સમાન ભાવે જ આપી છે. પરંતુ આનામાં વિનય છે એથી એને વિદ્યા ફળી છે; જ્યારે તારામાં વિનય નથી એથી તને વિદ્યા ફળી નથી. વિદ્યા મળવી અઘરી નથી, ફળવી અઘરી છે.

બાળકો ! વિનયી-અવિનયી આ બે શિષ્યોના જીવન પરથી તમે એ વાત સારી રીતે સમજી જ ગયા હશો કે વિનયી શિષ્યમાં વિનયના કારણે વિદ્યા કેટલી મોટી માત્રામાં ફળી ! અને અવિનયી શિષ્યમાં અવિનયના કારણે તે વિદ્યા કેવી નિષ્ફળ નીવડી ! વિનયનો પ્રભાવ જબરો છે ! માટે તમારામાં વિનયનો પાયો મજબૂત બની જવો જોઈએ. તમારામાં વિનય હશે ને તમે થોડું ભણશો તોય એ ભણતર તમારા જીવનને ઉજાળશે. માટે 'વિદ્યા વિનયેન શોભતે' આ સૂત્રને તમારા કાળજામાં કોતરી કાઢજો અને 'સા વિદ્યા યા વિમુક્તયે'નું સૂત્ર પણ ગોખી નાખજો. આ સૂત્રનો અર્થ એવો થાય છે કે જે વિદ્યા સંસાર, મોહ, માયા, અજ્ઞાન આદિ દુર્ગુણોથી મુક્તિ અપાવે એ જ સાચી વિદ્યા છે. તમે વિદ્યાર્થી છો, તો આવી વિદ્યા મેળવો અને એ માટે વિનયી અને વિવેકી બનો એ જ શુભેચ્છા !

વિનય અને વિવેક

વિનય : આપણે જે વસ્તુ મેળવવી હોય તેની સમક્ષ આપણને લઈ જાય તેવા આચરણનું નામ વિનય છે. જેમ કે, જ્ઞાન ગુરુ પાસે છે.

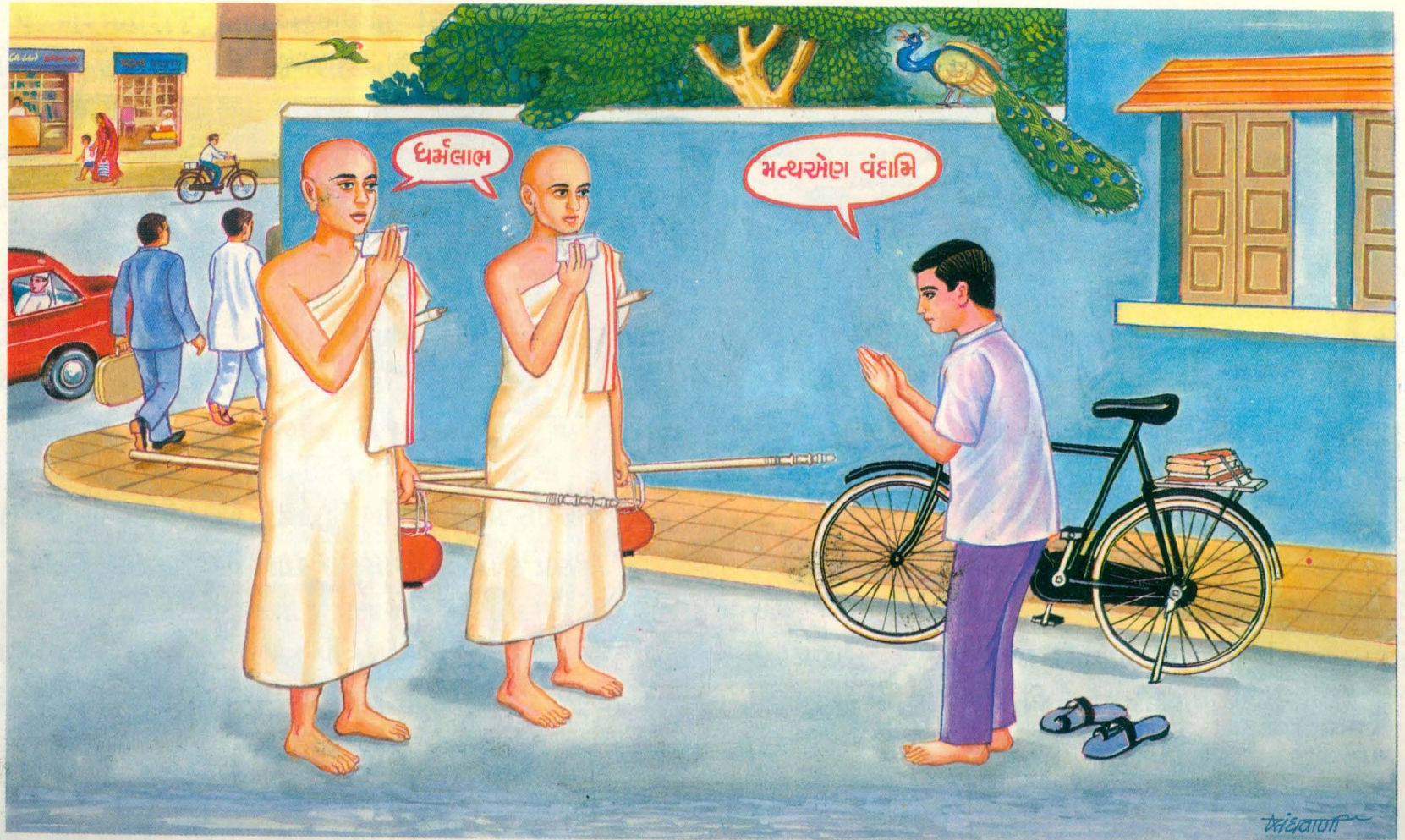
ગુરુ પાસેથી જ્ઞાન મેળવી આપનારું યોગ્ય આચરણ એનું જ નામ વિનય છે. ઊંચા ઊંચા સ્થાને લઈ જાય એવું જે આચરણ એનું નામ વિનય.

વિવેક : સદ્બુદ્ધિ વડે સાચું-ખોટું, સારું-ખરાબ, કાર્ય-અકાર્ય, ભક્ષ્ય-અભક્ષ્ય, હિતકર-અહિતકર આદિનો ભેદ પાડવો. ભેદ પાડીને સાચું-સારું-કાર્ય-હિતકર આદિનો સ્વીકાર કરવો અને ખોટું-ખરાબ-અકાર્ય-અહિતકર આદિનો ત્યાગ કરવો એનું જ નામ વિવેક છે. અથવા અહિતથી હિતને જુદું પાડી આપે એવી જે સદ્બુદ્ધિ તેનું જ નામ વિવેક છે.

સ્વ. પૂજ્યપાદ પરમશાસનપ્રભાવક આચાર્યદેવ શ્રીમદ્
વિજય રામચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજના સમાધિ સ્થળે
સાબરમતીમાં અજોડ નયનરમ્ય રથાકાર જિનાલય

શાળાએ જતાં વિનયી બાળકો જિનમંદિર જોતાંની સાથે પગમાંથી ચંપલ ઉતારી,
બે હાથ જોડી મસ્તક નમાવી 'નમો જિણાણં' કહીને નમસ્કાર કરે છે, બહારથી દર્શન કરે છે.

પૂ. ગુરુમહારાજ માર્ગમાં મળે ત્યારે વાહન ઉપરથી ઊતરી, પગરખાં ઉતારી, બે હાથ જોડી, મસ્તક નમાવી 'મત્યએણ વંદામિ' કહેવું જોઈએ.

શાળાએ જતાં વિનયી બાળકો માર્ગમાં મળેલાં માતાપિતાને અને શિક્ષકને, પગમાંથી ચંપલ-ઉતારી, બે હાથ જોડી, મસ્તક નમાવી 'પ્રણામ' કરે છે.

શ્રી જિનશાસનની પ્રણાલી : પૂજ્યોને ‘પ્રણામ’

પૂ. ગુરુમહારાજ, સાધર્મિકબંધુઓ, વિદ્યાગુરુ, માતાપિતા તથા અન્ય વડીલો પૂજ્ય છે. પૂજ્યો હંમેશાં ‘પ્રણામ’ને યોગ્ય છે. પૂજ્યોને ‘પ્રણામ’ એ શ્રી જિનશાસનની સ્વપર કલ્યાણકારી પ્રણાલિકા છે. આપણે એ પ્રણાલિકાની સુરક્ષા કરવી જોઈએ. પરંતુ હમણાં હમણાં અજાણપણામાં, સંસર્ગદોષથી કે દેખાદેખીથી પૂ. ગુરુમહારાજ તથા પૂ. સાધ્વીજી મહારાજને ‘મત્યએણ વંદામિ’ કહેવાને બદલે ‘સાહેબજી શાતામાં ?’ કે ‘જય જિનેન્દ્ર’ કહેવાનું અને સાધર્મિકબંધુઓ આદિ સર્વ પૂજ્યોને ‘પ્રણામ’ કહેવા-કરવાને બદલે ‘જય જિનેન્દ્ર’ કહેવાનું વધી રહ્યું હોય એમ જણાય છે.

જૈન-જૈનેતર સર્વ ગૃહસ્થોએ પૂ. ગુરુમહારાજ તથા પૂ. સાધ્વીજી મહારાજને બે હાથ જોડી, મસ્તક નમાવી ‘મત્યએણ વંદામિ’ કહેવાય. ત્યાર પછી શાતા પુછાય. ‘મત્યએણ વંદામિ’ કહેનારને ગુરુમહારાજના ‘ધર્મલાભ’ એવા શ્રેષ્ઠ આશીર્વાદ મળે છે. તે આશીર્વાદ માત્રા શાતા પૂછનારને મળી શકતા નથી. પત્ર આદિમાં પણ તેમને ‘વંદન’ લખાય. આ શાસ્ત્રીય પ્રણાલિકાનું પાલન કરવા યોગ્ય છે.

વિદ્યાગુરુ, માતાપિતા અને અન્ય વડીલોને પગે લાગતી વખતે, બહારગામ તથા શાળા-પાઠશાળાએ જતી વખતે અને અન્ય સમયે પણ ‘જય જિનેન્દ્ર’ કહેતાં પહેલાં ‘પ્રણામ’ કહેવા અને કરવા જોઈએ. પાઠશાળામાં શિક્ષક આવે ત્યારે બાળકો ઊભા થઈને ‘જય જિનેન્દ્ર’ બોલતા હોય તો તેની સાથે ‘પ્રણામ’ બોલે અને કરે તે પણ જરૂરી છે.

ભુલાઈ રહેલા અને શાસ્ત્રાનુસારી એવા ‘પ્રણામ’ની પુનઃ સ્થાપના થાય તે માટે પૂ. સાધુ-સાધ્વીજી મહારાજને બે હાથ જોડી, મસ્તક નમાવી ‘મત્યએણ વંદામિ’ કહેવા દ્વારા અને પૂ. સાધર્મિક બંધુઓને ‘પ્રણામ’ કહેવા દ્વારા તેમનો મૌખિક વિનય કરાય અને પત્ર-પત્રિકા આદિમાં અનુક્રમે ‘વંદના’ અને ‘પ્રણામ’ લખવા દ્વારા લિખિત વિનય કરાય એ નમ્ર નિવેદન છે. પૂ. સાધર્મિક બંધુઓને પ્રથમ ‘પ્રણામ’ કહી-કરીને, વાતચીત કરતાં પહેલાં ‘જય જિનેન્દ્ર’ કહેવાય.

જૈન ગૃહસ્થોએ અજૈનો પ્રત્યે ઔચિત્ય જાળવવાનું હોય છે. તેથી જૈનેતર ગૃહસ્થો, જૈન ગૃહસ્થોને ‘જય જિનેન્દ્ર’, ‘જય શ્રીકૃષ્ણ’ વગેરે કહે કે ‘નમસ્કાર’ કહે ત્યારે તેના પ્રત્યુત્તરરૂપે, શિષ્ટાચાર સ્વરૂપે જૈન ગૃહસ્થો, જૈનેતર ગૃહસ્થોને ‘જય જિનેન્દ્ર’ કહે તે ઉચિત જણાય છે.

મંત્રનો એક અક્ષર ભૂલી જવાથી વિદ્યાધર આકાશમાં ઊડીઊડીને વારંવાર નીચે પછડાય છે.

વિદ્યાધરની વાર્તા

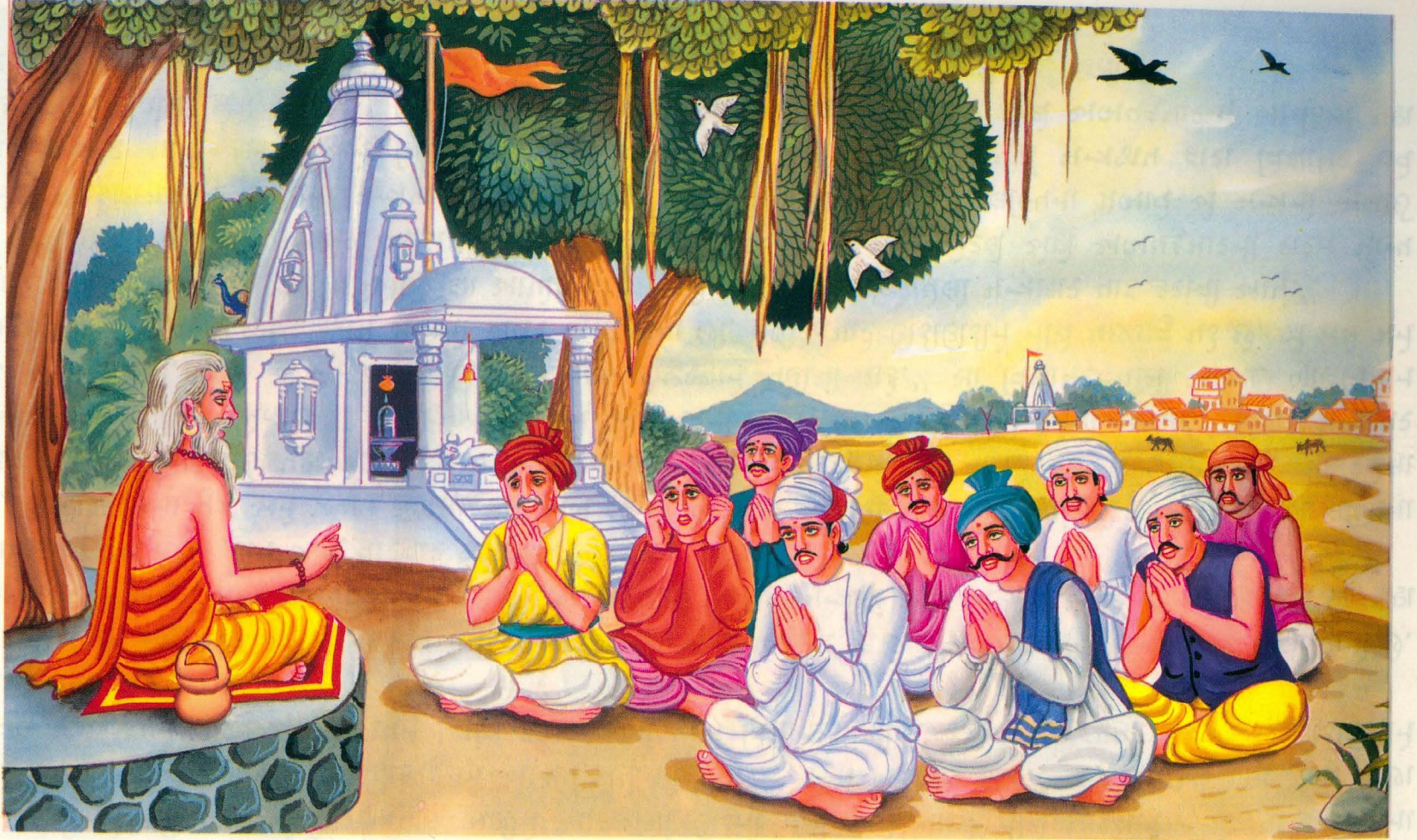
રાજગૃહી નગરીમાં એકવાર પ્રભુ મહાવીર પધાર્યા. શ્રેણિક મહારાજા પોતાના સર્વ પરિવાર સહિત ચતુરંગી સેના સાથે ધર્મદેશના સાંભળવા આવ્યા. ધર્મદેશના સાંભળીને તેઓ પાછા ફરી રહ્યા હતા ત્યારે માર્ગમાં એક દેશ્ય તેમની નજરે પડ્યું.

કોઈ એક વિદ્યાધર કોઈ મન્ત્રપાઠ ભણીને આકાશમાં ઊડતો હતો અને પાછો નીચે પછડાતો હતો. પાંખ વિનાના પંખી જેવી એની દુર્દશા જોઈને શ્રેણિકરાજાને આશ્ચર્ય થયું. તેથી તરત જ તે બનાવનું કારણ જાણવા તેઓ પ્રભુ પાસે પાછા આવ્યા અને પ્રભુને પૂછ્યું કે, “ભગવન્ ! મંત્ર જપવા છતાં પાંખ વિનાના પંખીની જેમ આ વિદ્યાધર આકાશમાં ઊડીઊડીને જમીન પર કેમ પછડાય છે ?”

ભગવાને કહ્યું : “એમાં મંત્રનો દોષ નથી, દોષ એ વિદ્યાધરનો પોતાનો જ છે.” મન્ત્રપાઠનો એક અક્ષર એ ભૂલી ગયો છે. એક અક્ષરથી અધૂરો મન્ત્ર જપવાથી એને આવું દુઃખ ભોગવવું પડે છે. મન્ત્રમાં માત્ર એક જ અક્ષર એ ઓછો જપે છે, પણ એનાં કડવાં ફળ તરીકે એને આમ વારંવાર જમીન પર પછડાવું પડે છે.”

શ્રેણિકરાજાના પુત્ર અને પ્રધાન અભયકુમાર ખૂબ બુદ્ધિશાળી હતા. એમની પાસે પદાનુસારિણી લલ્હિ હતી. એ લલ્હિના પ્રતાપે મન્ત્ર વગેરેના કોઈ પણ એક પદને જોવા કે સાંભળવા માત્રથી બાકીનાં પદો એમને આવડી જતાં. એથી ત્યાં રહેલા અભયકુમારે કહ્યું : “પિતાજી ! ચાલો, આપણે એ વિદ્યાધરની પાસે જઈએ. હું એને એનો ભુલાઈ ગયેલો મન્ત્રાક્ષર યાદ કરાવી આપું, જેથી એ આકાશમાં ઊડીને પોતાના ઈષ્ટસ્થાને પહોંચી શકે.” સૌ વિદ્યાધર પાસે આવ્યા. બુદ્ધિનિધાન અભયકુમારે વિદ્યાધરને કહ્યું : “તમે મન્ત્રનો અક્ષર ભૂલી ગયા છો, તેથી તમારે ઊડીઊડીને નીચે પછડાવું પડે છે. જો તમે મને તમારી પાસે રહેલી આ આકાશગામિની વિદ્યા આપો, તો હું તમને તમારો ભુલાઈ ગયેલો મન્ત્રાક્ષર યાદ કરાવી આપું.”

વિદ્યાધરને તો ગમે તે ભોગે આકાશમાં ઊડવાની સિદ્ધિ મેળવવી જ હતી, એટલે એણે અભયકુમારની શરત માન્ય રાખીને આકાશગામિની વિદ્યાનો મન્ત્રપાઠ એમને આપ્યો. અભયકુમારે પદાનુસારિણી લલ્હિના પ્રભાવે એ મન્ત્રનો ભુલાઈ ગયેલો અક્ષર શોધી કાઢ્યો અને વિદ્યાધરને એની વિદ્યા સંપૂર્ણ કરી આપી ! સંપૂર્ણ મન્ત્રજાપ દ્વારા વિદ્યાધર હવે આકાશમાં પારેવાની જેમ સડસડાટ ઊડવા માંડ્યો ને એના આનંદનો પાર ન રહ્યો ! સાથે અભયકુમારના આનંદનો પણ પાર ન હતો, કારણ કે એમને તો પરોપકાર થવા સાથે આકાશમાં ઊડવાની સિદ્ધિ મળી ગઈ હતી !

શાંત, સહિષ્ણુ અને ક્ષમાશીલ સંતને ગાળો દઈ-દઈને છેવટે ગામલોકો થાક્યા, પસ્તાયા, સંતની ક્ષમા માગી, કદી પણ ગાળ નહિ બોલવાની પ્રતિજ્ઞા કરીને સુખી થયા.

ગાળ સહન કરનારા સંતની વાર્તા

દૂર દેશથી પદયાત્રા કરીને આવેલા એક સંતે એક ગામના પાદરે આવેલા મહાદેવજીના મંદિર પાસે નિવાસ કર્યો. તેઓ મહાદેવજીની પૂજા ને ભજનકીર્તન કરતા. સંત ખરેખર ભગવાનના ભક્ત હતા. તેમના તરફથી ગામના લોકોને કોઈ પણ જાતનો ઉપદ્રવ હતો નહિ, પણ ગામના લોકો ઘણા દુષ્ટ હતા. તેઓ આ સંતને ઢોંગી સમજીને, મંદિર પાસેથી પસાર થતી વખતે રોજરોજ તેમની ઉપર ગાળોનો વરસાદ વરસાવતા હતા. પણ સંત તો શાંત, સહિષ્ણુ ને સમજદાર હતા. તેથી તેઓ ગામના લોકોની ગાળો શાંતિથી સાંભળી લેતા, તેમના ઉપર ગુસ્સો કરતા નહિ, હૃદયમાં તેમની ઉપર વેરભાવ રાખતા નહિ ને તેમને સામી ગાળ પણ દેતા નહિ. આથી તેમને રોજરોજ વિના કારણ ગાળો દેનારા ગામલોકો છેવટે થાક્યા, હાર્યા, શાંત થયા ને સંત પાસે આવ્યા. તેમને પ્રણામ કરીને પૂછ્યું કે, “અમે તમને રોજરોજ ગાળો દઈએ છીએ, તોપણ તમે કેમ ગુસ્સો કરતા નથી ? કેમ અમને સામી ગાળ દેતા નથી ?”

સંતે હસીને કહ્યું : “સાભળો ! તમે મને સો રૂપિયા આપવા ઈચ્છો તે હું લઉં નહિ તો તે કોની પાસે રહે ?” ગામલોકો કહે : “અમારી પાસે જ રહે.”

સંતે ફરીને કહ્યું : “તમે મને ગાળ દો તે હું લઉં નહિ તો કોની પાસે રહે ?” ગામલોકો જવાબ આપી શક્યા નહિ. સમજી ગયા કે ગાળ દેવાથી આપણું જ મુખ અપવિત્ર બને છે. આપણે આપેલી ગાળ આપણી પાસે જ રહે છે, આપણને જ લાગે છે. સમજીને શરમિંદા બન્યા. પોતાની ભૂલનો પસ્તાવો કરવા લાગ્યા. સંતના ચરણમાં પડીને વારંવાર ક્ષમા માગવા લાગ્યા.

હવે તેઓ તે સંતના પરમ ભક્ત બન્યા, તન-મન-ધનથી તેમની સેવા કરવા લાગ્યા ને જીવનમાં કદી પણ ગાળ નહિ બોલવાની પ્રતિજ્ઞા કરી આ ભવ પરભવમાં સુખી થયા.

આપણે પણ સારા બનવું હોય ને સુખી થવું હોય તો કદી પણ ગાળ નહિ બોલવાની પ્રતિજ્ઞા કરવી જોઈએ.

૧. દેવ, ગુરુ, રાજા અને દેવજ્ઞ(જોશી) પાસે ખાલી હાથે જવાય નહિ.

૨. દુનિયા ભલે ફૂલડાંથી વધાવે, ત્રણ આગળ હંમેશાં નમ્ર બનજો : ગુરુ, માતાપિતા ને વડીલ

અબુધ નોકરે અલ્પવિરામ ચિહ્નને 'નહિ' શબ્દની પછી મૂકવાને બદલે એની આગળ મૂકી દીધું.
એથી મોટો અનર્થ થયો ! લખવામાં થયેલી નજીવી ભૂલનું આ કેવું પરિણામ !

અબુધ નોકરની વાર્તા

એક શેઠના બંગલાની દીવાલ પાસે લોકો ગંદકી કરતા હતા. તેથી શેઠે નોકરને બોલાવી દીવાલ ઉપર નીચે મુજબ લખવા કહ્યું :

‘અહીં ગંદકી કરવી નહિ, કરનારને સજા થશે.’

પણ તે અબુધ નોકરે તો જઈને લખ્યું કે,

‘અહીં ગંદકી કરવી, નહિ કરનારને સજા થશે.’

સજા તો ગંદકી કરનારને કરવાની હોય, પણ અહીં તો ગંદકી નહિ કરનારને સજા કરવાનું લખ્યું હતું. શેઠના બંગલાના કોટની દીવાલ ઉપર આવું આશ્ચર્યકારી લખાણ વાંચીને લોકો ત્યાં પહેલાં કરતાં વધુ ગંદકી કરવા લાગ્યા.

અલ્પવિરામચિહ્નને ‘નહિ’ શબ્દની પછી મૂકવાનું હતું, તેને બદલે ‘નહિ’ શબ્દની પૂર્વે મૂકી દેવામાં આવ્યું હતું. નોકરે ભૂલ કરી નહિ જેવી, પણ તેથી આગળ આવી ગયેલા અલ્પવિરામે તો આશ્ચર્યકારી અનર્થ સર્જી દીધો ! લખવાની નહિ જેવી ભૂલનું આ કેવું પરિણામ !

લખવામાં ફેરફાર થયો માત્ર રાઈના દાણા જેવડા ટચૂકડા અલ્પવિરામનો, પણ અર્થમાં તો ફેરફાર થયો ડુંગર જેવડો મોટો !

આ દૃષ્ટાંત બરાબર ધ્યાનમાં રાખીને અક્ષર, જોડાક્ષર, રેફ, કાનો, માત્રા, મીંડું વગેરેમાં જરા પણ ફેરફાર ન થઈ જાય, તેની પૂરેપૂરી સાવધાની રાખીને જ ભણવું જોઈએ, લખવું જોઈએ, વાચવું જોઈએ અને બોલવું જોઈએ.

દુનિયાદારીના વ્યવહારમાં પત્ર લખવામાં અક્ષર-કાનો-માત્રા-મીંડું વગેરેનો સહેજ પણ ફેરફાર થઈ જાય છે, તોપણ હર્ષના સ્થાને શોક છવાઈ જાય છે. બાળકો ! આ વાત તમને શેઠના મુનીમની વાર્તા વાંચવાથી બરાબર સમજાઈ જશે.

મુનીમજીએ 'અજમેર'ને બદલે 'આજ મર', 'રુઈ'(રૂ)ને બદલે 'રોઈ' અને 'વહી'(ચોપડો)ને બદલે 'વહુ' લખી નાખ્યું, તેથી વેવાઈને ઘેર મોકાણ મંડાઈ ગઈ. રોકકળ શરૂ થઈ.

શેઠના મુનીમની વાર્તા

અશુદ્ધ લખવાથી અનર્થ થાય છે.

એક હતા શેઠ. તે હતા રૂના મોટા વેપારી. પરગામ રહેતા તેમના વેવાઈને પણ રૂનો જ મોટો વેપાર હતો. એકવાર શેઠને કોઈ કાર્યપ્રસંગે અજમેર જવાનું થયું ત્યારે તેમણે પોતાના વેવાઈ ઉપર, મુનીમને નીચે પ્રમાણે પત્ર લખવાની સૂચના આપી કે, “શેઠ અજમેર ગયે હૈં. હમને રૂઈ લિયા હૈં. તુમ ભી રૂઈ લેના ઔર બડી વહી કો ભેજ દેના.” (શેઠ અજમેર ગયા છે. અમે રૂ ખરીદ્યું છે. તમે પણ રૂ ખરીદી લેજો અને મોટો ચોપડો મોકલી આપજો.)

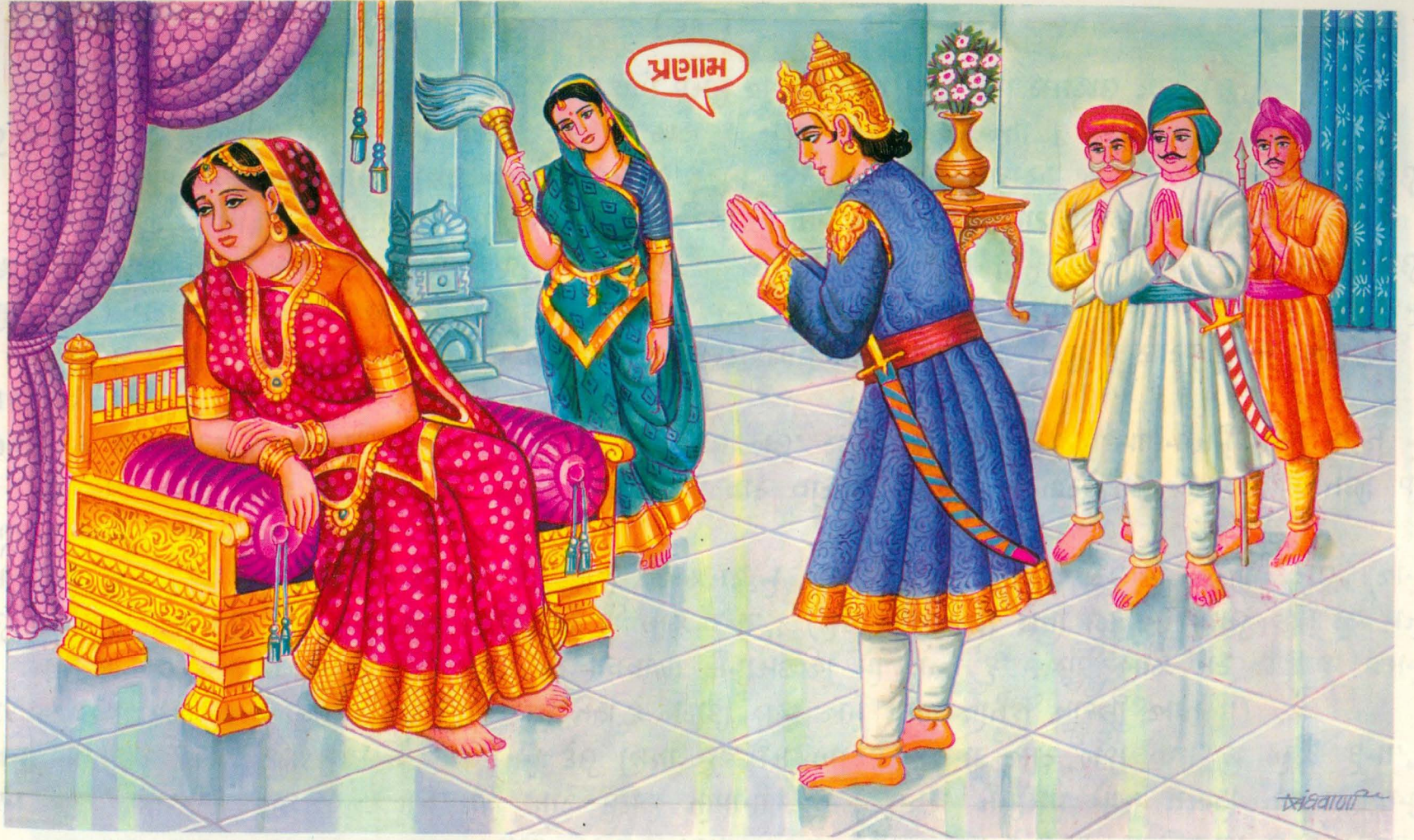
પણ કાળજી વગરના કાંઈક ઉતાવળિયા સ્વભાવવાળા મુનીમજીએ તો લખ્યું કે, “શેઠ આજ મર ગયે હૈં. હમને રોઈ લિયા હૈ. તુમ ભી રોઈ લેના ઔર બડી બહુ કો ભેજ દેના.” (શેઠ આજે મરી ગયા છે. અમે રોઈ લીધું છે. તમે પણ રોઈ લેજો અને મોટી વહુને મોકલી આપજો.) ‘અજમેર’ને બદલે ‘આજ મર’, ‘રૂઈ’ને બદલે ‘રોઈ’ અને ‘વહી’ને બદલે ‘વહુ’ લખી નાખ્યું !

પત્ર તો પહોંચી ગયો વેવાઈને ઘેર. સૌએ વાંચ્યો, વારંવાર વાંચ્યો, બીજાઓની પાસે પણ વંચાવ્યો ને પછી તો પૂછવાનું જ શું ? તરત જ મોકાણ મંડાઈ ગઈ. રોકકળ શરૂ થઈ ગઈ. સૌએ જીવતા-જાગતા શેઠના નામનું નાહી નાખ્યું ને સૂતક પણ કાઢ્યું.

વેવાઈની મોટી દીકરી આ પત્ર લખનારા શેઠના મોટા છોકરા સાથે પરણાવેલી હતી, તેથી તે સાસરિયામાં ‘બડી બહુ’ (મોટી વહુ) તરીકે ઓળખાતી હતી. પત્રના લખાણ મુજબ તેનો ભાઈ તેને સાસરે મૂકવા આવ્યો. પણ ત્યાં તો શેઠને સાજાતાજા બેઠેલા જોયા. તેથી આ ભાઈબહેન તો ભારે વિસ્મય પામ્યાં ! ગભરાયાં ! ને આંખો ફાડીફાડીને શેઠને જોઈ જ રહ્યાં ! પછી તો બધી વાત થઈ, સાચી વાતનો ભંડો ફૂટ્યો ને મુનીમના ગરબડ-ગોટાળા બહાર આવ્યા.

મુનીમે ઉતાવળમાં કાનો-માત્રા-અક્ષર વગેરેનો ફેરફાર કરીને પત્ર લખ્યો, તેના કારણે જ આ બધી મોકાણ મંડાઈ ગઈ હતી. પછી તો બધા પેટ પકડીને હસ્યા. શેઠ તો જાણે કે મરીને ફરી જ જન્મ્યા !

બાળકો ! અશુદ્ધ લખવાથી કેવો અનર્થ થાય છે એ વાત તમને આ દૃષ્ટાંતથી સારી રીતે સમજાઈ ગઈ ને ?

અડધા ભરતક્ષેત્ર પર વિજય મેળવી સંપ્રતિ મહારાજા માતાને 'પ્રણામ' કરવા આવ્યા. શોકમગ્ન માતા કહે છે, 'રાજ્ય તો તારા આત્માને નરકમાં લઈ જનારું છે. જન્મ-મરણનાં દુઃખ વધારી મૂકનારા તારા વિજયનો હરખ મને ન હોય !'

જિનશાસનના શણગાર : સંપ્રતિ મહારાજા

અર્ધા ભરતક્ષેત્ર ઉપર વિજય મેળવીને ૧૬ હજાર મુકુટબદ્ધ રાજાઓથી પરિવરેલા સંપ્રતિ મહારાજા પોતાની રાજધાની ઉજ્જયિની નગરીમાં આવ્યા. હર્ષ પામેલા નગરજનોએ ભારે પ્રવેશ-મહોત્સવ કર્યો.

સંપ્રતિ મહારાજા મહેલમાં આવીને તરત જ પોતાની માતા કમલાદેવીના પગમાં પડ્યા. ઊભા થઈ માતાના મુખ સામે જોયું ત્યારે તેમને આશ્ચર્ય થયું. પોતાની વિજયયાત્રાથી જ્યારે આખું નગર હર્ષના હિલોળે ચડ્યું હતું ત્યારે માતાનું મુખ શોકમગ્ન શ્યામ અને ચિંતાતુર હતું ! દીકરાથી માતાનું આ દુઃખ ખમાતું નથી, તેથી પૂછે છે કે “હે માતા ! આજે મારા વિજયથી આખું નગર હર્ષધેલું બન્યું છે, ત્યારે તું શા માટે શોકમગ્ન છે ? હું આજે ભરતના ત્રણ ખંડ ઉપર વિજય-પતાકા ફરકાવીને આવ્યો છું, છતાં તને હર્ષ કેમ થતો નથી ?” સંપ્રતિ મહારાજા માનતા હતા કે મને જોઈને આખું જગત ભલે હર્ષ પામતું હોય, પણ એક મારી માતા જ હર્ષ પામતી ન હોય તો બીજાનો હર્ષ મારા માટે નિરર્થક છે.

આ માતા પરમશ્રદ્ધાળુ શ્રાવિકા હતી, માટે દુનિયાથી નિરાળી હતી. દુનિયા દીકરાના દેહને જુએ ! શ્રાવિકા આત્માને જુએ ! વિવેકી માતા કહે છે, “હે પુત્ર ! રાજ્ય તો તારા આત્માને નરકમાં લઈ જનારું છે ! તારાં જન્મ-મરણનાં દુઃખ વધારી મૂકનારું છે ! હું જો તારી સાચી જનેતા હોઉં તો એવા રાજ્યની કમાણીથી મને હર્ષ કેમ થાય ? મને હર્ષ જરૂર થાય ! પણ ક્યારે ? તું જે પૃથ્વી જીતીને આવ્યો છે, તે સમગ્ર પૃથ્વીને જિનાલયોથી સુશોભિત કરી દે ! તારી સંપત્તિથી ગામેગામ જિનમંદિરો ઊભા કરી દે અને તે જોઈને આખી પૃથ્વી હસી ઊઠે ત્યારે!” સંપ્રતિ મહારાજાએ માતાના મુખમાંથી પડતો બોલ ઝીલી લીધો. ત્યાં જ સંકલ્પ કરી લીધો-આખી પૃથ્વીને જિનમંદિરોથી મઢી દેવાનો ! જોષીઓને બોલાવ્યા ને પોતાનું આયુષ્ય પૂછ્યું જવાબ મળ્યો : “રાજન્ ! તમારું આયુષ્ય હજી ૧૦૦ વર્ષનું બાકી છે.” “૧૦૦ વર્ષના દિવસો કેટલા ?” “રાજન્ ! ૩૬ હજાર.” પછી રોજનું એક જિનમંદિર બંધાવવાનો સંકલ્પ કરી સંપ્રતિ મહારાજાએ પૃથ્વીને મંદિરોથી મઢવાનું કામ શરૂ કર્યું. રોજ એક જિનાલયનું ખાતમુહૂર્ત થયાના સમાચાર સાંભળ્યા પછી જ માતાને પ્રણામ કરીને ભોજન કરતા. આવી રીતે સંપ્રતિ મહારાજાએ ૩૬ હજાર નવાં જિનમંદિરો કરાવ્યાં અને ૮૯ હજાર જિનમંદિરોનો જિણોંદાર કરાવ્યો. તેમણે સર્વ મળીને સવા લાખ જિનમંદિરો કરાવ્યાં. અને સવા કરોડ જિનપ્રતિમાઓ પણ ભરાવી. ઉપરાંત પોતાના રાજ્યમાં કોઈ પણ જીવ ભૂખ્યો કે દુઃખી ન રહે, તે માટે ૭૦૦ દાનશાળાઓ શરૂ કરી. આવી રીતે સંપ્રતિમહારાજાએ પોતાનો જન્મ સફળ કર્યો ! ધન્ય માતા ! ધન્ય પુત્ર !

૧૪ વિદ્યા ભણી આર્યરક્ષિત માતાને 'પ્રણામ' કરવા આવ્યા. માતાને આનંદ નથી. માતા કહે છે, 'તું સંસારનો અંત લાવનાર એવો દૃષ્ટિવાદ જૈનમુનિ પાસે જઈને ભણે તો જ મને આનંદ થાય !'

જિનશાસનના અણગાર : શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિજી

દશપુર નગરમાં સોમદેવ નામના બ્રાહ્મણને આર્યરક્ષિત અને ફલ્ગુરક્ષિત નામે બે પુત્રો હતા. પિતાના આદેશથી પાટલિપુત્ર નગરમાં જઈ ઘણાં શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરી મહાપંડિત બનીને આર્યરક્ષિત પોતાના નગર તરફ પાછો ફર્યો. વિદ્યાપ્રેમી રાજાએ મહાપંડિત આર્યરક્ષિતને ઠાઠમાઠથી નગરમાં પ્રવેશ કરાવ્યો. રાજા અને નગરજનોનું મોટું સન્માન પામી આર્યરક્ષિત ઘેર આવી માતાને પ્રણામ કરે છે. પ્રણામ કરી માતાના મુખની સામે જોતાં જ આર્યરક્ષિત આશ્ચર્ય પામ્યો. પોતે ભણીગણીને પંડિત બનીને આવ્યો હતો, તેથી રાજા અને સર્વ નગરજનો પણ હર્ષ પામ્યા હતા, ત્યારે માતાના મુખ ઉપર તો હર્ષના સ્થાને વિષાદ જણાતો હતો. આર્યરક્ષિત માતાને પૂછે છે કે, “હે માતા ! આજે તો બીજા બધાં કરતાં તને વિશેષ આનંદ હોવો જોઈએ તેને બદલે આ વિષાદ કેમ ?”

‘માતા કહે છે કે, “હે પુત્ર ! તું જે જ્ઞાન મેળવીને આવ્યો છે તે તારું જ્ઞાન તને સદ્ગતિ અને શાશ્વત સુખ અપાવનારું નથી, પણ તારા આત્માને દુર્ગતિમાં દોરી જનારું ને સંસારમાં ભટકાવી મારનારું છે. એવા જ્ઞાન દ્વારા મેળવેલી તારી પંડિતાઈથી અજ્ઞાન લોકો હર્ષ પામે એ બનવાજોગ છે, પણ તારી આ માતા હર્ષ પામે એ બનવાજોગ નથી.”

“તો હે માતા ! કહે કે હું શું ભણું તો તને હર્ષ થાય ?” “હે પુત્ર ! જો તું તારા આત્માને સદ્ગતિમાં લઈ જનાર ને સંસારનો અંત લાવનાર એવો દૃષ્ટિવાદ જૈન સાધુ પાસે જઈને ભણે તો જ મને હર્ષ થાય !”

આર્યરક્ષિતે વિચાર કર્યો કે, “જે માતા મારું આવું હિત ઈચ્છનારી છે, તેને હર્ષ પમાડવાની મારી પવિત્ર ફરજ છે. આખી દુનિયા હર્ષ પામીને ભલે મને ઘણું મોટું માન આપે પણ મેં જે જ્ઞાન મેળવ્યું છે, તે જ્ઞાન જો મારા આત્માનું કલ્યાણ ઈચ્છનારી મારી માતાને જ હર્ષ પમાડનારું ન બનતું હોય તો એવા જ્ઞાનની કિંમત જ શી છે ?” આમ આર્યરક્ષિતે પોતાની ઉત્તમતાને છાજે એવો સુંદર વિચાર કર્યો, માતાના આશીર્વાદ લઈને તેના કહેવા પ્રમાણે તોસલિપુત્ર આચાર્યની પાસે દૃષ્ટિવાદ ભણવા ગયો અને તેમને પોતાની દૃષ્ટિવાદ ભણવાની ઈચ્છા જણાવી. પણ દૃષ્ટિવાદ ભણવો હોય તો દીક્ષા લેવી પડે. દૃષ્ટિવાદ ભણવાનો અધિકાર તો સાધુઓનો જ છે. તોસલિપુત્ર આચાર્યના આમ કહેવાથી આર્યરક્ષિતે તેમની પાસે દીક્ષા લીધી, કારણ કે એને તો કોઈ પણ ઉપાયે દૃષ્ટિવાદ ભણવો જ હતો. દીક્ષા લઈ આર્યરક્ષિત મુનિ નવ પૂર્વ સુધી ભણી ગયા ને દશમા પૂર્વનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો. પછી આર્યરક્ષિતજીએ પોતાના આખા કુટુંબને પણ પ્રતિબોધ પમાડી દીક્ષા આપી. આમ તેમણે પોતાનું અને પોતાના આખા કુટુંબનું પણ કલ્યાણ કર્યું. ધન્ય માતા ! ધન્ય પુત્ર !

ઘણી મોટી સભા જોઈને કોભ પામી ગયેલા બે નૂતન પંડિતોની બોલવામાં ભૂલ થઈ. એકે બીજોરાને લીંબુ કહ્યું, બીજાથી 'સભાકોભ'ને બદલે 'ભસાકોભ' બોલાઈ ગયું.

મોટી સભા જોઈને ક્ષોભ પામેલા બે પંડિતોની વાર્તા

સારી રીતે ભણી-ગણીને નવા તૈયાર થયેલા બે પંડિતોને કોઈ પ્રસંગે રાજાની સભામાં જવાનું થયું ત્યારે રાજા પાસે ખાલી હાથે જવાય નહિ એવા શાસ્ત્રવચનને યાદ કરીને, રાજાને ભેટ તરીકે ધરવા માટે તેમણે પોતાની સાથે એક મોટું બીજોરાનું ફળ લીધું.

રાજસભામાં પેસતાંની સાથે જ ઘણી મોટી સભા જોઈને બંને નૂતન પંડિતો ડઘાઈ ગયા, અત્યંત ક્ષોભ પામી ગયા. તેથી તેમના હાથ-પગ ધ્રૂજવા લાગ્યા. બેમાંથી એક પંડિતે રાજાને બીજોરાનું ભેટણું ધ્રૂજતા હાથે ધર્યું. ધ્રૂજતા હાથે ધરાઈ રહેલું ભેટણું જોઈને રાજાથી સહજ રીતે પુછાઈ ગયું કે, ‘આ શું ?’ ત્યારે ક્ષોભ પામેલા પંડિતથી ગભરાટમાં બોલાઈ ગયું કે, ‘આ તો ભેટ તરીકે લીંબુ છે.’ તે સાંભળી રાજાને હસવું આવ્યું. હસતાં-હસતાં રાજાએ બીજા પંડિતને પૂછ્યું કે, ‘આ પંડિત બીજોરાને લીંબુ કેમ કહે છે ?’ બીજા પંડિતે કહ્યું, ‘રાજન્ ! મોટી સભા જોઈને એને ‘ભસાક્ષોભ’ થઈ ગયો છે. માટે એ બોલવામાં ભૂલ કરીને બીજોરાને લીંબુ કહે છે.’ આ બીજો પંડિત પણ સભાથી ક્ષોભ પામેલો જ હતો. એટલે એનાથી પણ ‘સભાક્ષોભ’ને બદલે ભૂલમાં ‘ભસાક્ષોભ’ બોલાઈ ગયું !

આશાતનાથી બચો

ઘરમાં દેવ-ગુરુની પ્રતિમા અને ફોટા જ્યાં ખાવાપીવા આદિની પ્રવૃત્તિ ન થતી હોય ત્યાં જ રાખવા જોઈએ. તેવી જગ્યાના અભાવે પ્રતિમા અને ફોટા રાખવા હોય તો તેની આડે સુયોગ્ય રીતે સુંદર પડદા આદિની વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ.

જ્યાં ધૂમ્રપાન તથા કામાદિની અશિષ્ટ ચેષ્ટાઓ વગેરે થતું હોય ત્યાં દેવ-ગુરુની પ્રતિમા અને ફોટા તથા માબાપના ફોટા પણ ઉઘાડા તો ન જ રખાય. આડો પડદો રાખવાથી દેવગુરુની આશાતનાથી બચી જવાય છે. તેમના પ્રત્યેનો તેમ જ માબાપ આદિ ઘરના વડીલો પ્રત્યેનો આદરભાવ અને મર્યાદા જળવાય છે એથી ઘણો લાભ થાય છે.

ગુરુજનનો વિનય

ગુરુજન બહારથી આવે ત્યારે ઊભા થવું, સામે જવું, એમને બેસવા આસન આપવું વગેરે વિનય કરવો. ગુરુજન પાસે ઉદ્ધતાઈનો ત્યાગ કરી એમનાથી નીચા આસને બેસવું-બેઠક નીચી રાખવી. એમની સામે પગ ઉપર પગ ચડાવીને બેસવું નહિ.

૧. જંગલમાં મળેલા મુનિવરોને કઠિયારાં પતિ-પત્ની ભાવપૂર્વક પ્રણામ કરે છે. યોગ્યતા જાણીને મુનિવરોએ એમને પારકી ચીજ નહિ લેવાનો નિયમ કરાવ્યો.
૨. દેવે પરીક્ષા કરવા કઠિયારાના માર્ગમાં રત્નજડિત સુવર્ણહાર મૂક્યો. કઠિયારાએ તે લીધો નહિ. પારકી ચીજ નહિ લેવાનો નિયમ અડગપણે પાળ્યો.

કઠિયારાની વાર્તા

એક કઠિયારાં પતિ-પત્ની હતાં. તેઓ ઘણા ગરીબ હતાં. બંને રોજ જંગલમાં જાય છે. લાકડાં કાપીને ભારા લઈ આવે છે. મહેનત મજૂરી કરીને લૂખો રોટલો ખાઈને નિષ્પાપ જીવન જીવે છે. એકવાર જંગલમાં એમને બે ઉત્તમ મુનિવરોનો ભેટો થયો. કઠિયારાં પતિ-પત્નીએ એમને પ્રણામ કર્યા. યોગ્ય જીવો જાણીને મુનિવરોએ એમને ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો કે, 'કોઈએ આપ્યા વગરની પારકી વસ્તુ લેવાય નહિ, એને ચોરી કહેવાય.' ચોરીનું પાપ હિંસાથી પણ મોટું છે. ચોરીથી ધનનો લોભ વધે. ધનનો લોભ વધવાથી નિર્દયપણું આવે. નિર્દય બનેલો માણસ માબાપ, ભાઈબહેન વગેરેને હણવા પણ તૈયાર થઈ જાય છે. માટે સારી બુદ્ધિવાળાએ પારકા ધનને પથ્થર સમાન જ માનવું જોઈએ.' મુનિવરોનો ઉપદેશ સાંભળીને સરળ ને પાપભીરુ એવા તેમણે, 'માલિકે આપ્યા વગરની કોઈની પારકી ચીજ કદી પણ લેવી નહિ' એવો નિયમ લીધો. મુનિવરોનો ઉપકાર માની ભાવપૂર્વક, મનની મક્કમતાથી કઠિયારાં પતિ-પત્ની એ નિયમનું પાલન કરવા લાગ્યાં.

એકવાર એવું બન્યું કે કોઈ દેવે એ કઠિયારાં પતિ-પત્નીના નિયમની દૃઢતાનું પારખું કરવા માટે, તેઓ જ્યારે જંગલમાં જઈ રહ્યાં હતાં ત્યારે, એમના માર્ગમાં એક મૂલ્યવાન રત્નજડિત સુવર્ણનું ઘરેણું મૂકી દીધું. આગળ ચાલતા કઠિયારાની નજર એના પર પડી. તરત જ એને પોતાનો નિયમ યાદ આવ્યો. પોતે સાચા ભાવથી લીધેલા નિયમને કારણે જ્યાં પોતાને કોઈ જોનાર પણ નથી, એવા એકાંત સ્થાનમાં પડેલું કીમતી ઘરેણું જોવા છતાં એનું મન જરાય લોભાયું નહિ. પોતે અત્યંત દુઃખદાયક ગરીબાઈમાં જીવી રહ્યો હોવા છતાં એની બુદ્ધિ જરાય બગડી નહિ. પ્રતિજ્ઞા-પાલનના વિષયમાં એનું નિશ્ચલ મન જરા પણ ચલાયમાન થયું નહિ, પણ એણે વિચાર્યું કે, પાછળ મારી પત્ની આવી રહી છે. કદાચ એનું મન આ ઘરેણું જોવાથી લલચાય, એની બુદ્ધિ કદાચ બગડે, એથી એને આ ઘરેણું લેવાનું મન થઈ જાય તો એનો નિયમ ભાંગે. એટલે એ ઘરેણું જોવાથી પોતાની પત્નીનું મન લલચાય નહિ, એનો નિયમ ભાંગે નહિ, તે માટે તેણે નીચે બેસીને એ ઘરેણાને ધૂળથી ઢાંકી દીધું અને એ આગળ ચાલ્યો. આગળ જતાં પતિ-પત્ની ભેગાં થયાં ત્યારે પત્નીએ પતિને પૂછ્યું કે, રસ્તામાં તમે તે જગ્યાએ શા માટે બેઠા હતા ને શું કરતા હતા ? જવાબમાં કઠિયારાએ કહ્યું કે, ત્યાં સુવર્ણનું એક મૂલ્યવાન ઘરેણું પડ્યું હતું. એ જોઈને તારી બુદ્ધિ બગડે નહિ, તને એ લેવાનું મન થાય નહિ એ માટે એને ધૂળથી ઢાંકી દેવા હું બેઠો હતો. તે સાંભળીને તેની પત્નીએ કહ્યું કે, 'તમને એ ઘરેણું સુવર્ણનું કેમ દેખાયું ? પારકી ચીજ તો ગમે તેવી કીમતી હોય તોપણ તે આપણને માટીના ઢેફા સમાન જ દેખાવી જોઈએ.'

પત્નીની આ વાત સાંભળીને અત્યંત આનંદ અને આશ્ચર્ય પામેલા કઠિયારાએ કહ્યું કે, 'તું મારા કરતાં ચડી ! તારી બુદ્ધિ તો મારા કરતાંય વધારે નિર્મળ છે. પ્રતિજ્ઞા-પાલનની બાબતમાં તારું મન મારા કરતાં પણ વધારે નિશ્ચલ છે.'

રસ્તામાંથી મળી આવેલા પારકા પૈસા લઈને દેરાસરના ભંડારમાં નાખવાથી કે ગરીબને આપવાથી ધર્મ થાય છે, અથવા સારું કામ થાય છે એ માન્યતા ખોટી અને અહિતકર છે.

ક્ષમાના પ્રભાવે જિતાયેલા અને દાસ બની મુઢીમાં આવીને રહેલા કળિયુગને, યુધિષ્ઠિર નાના ભાઈઓને બતાવી રહ્યા છે. તે જોઈ કળિયુગના બળનો અનુભવ કરી ચૂકેલા ને તેનાથી પરાભવ પામેલા ભાઈઓ વિસ્મય પામ્યા, કળિયુગમાં ક્ષમા જ બળવાન છે એ વાતનો એમને સાક્ષાત્કાર થયો.

યુધિષ્ઠિરની વાર્તા

કડવાં ફળ છે ક્રોધનાં : મીઠાં ફળ છે ક્ષમાનાં ! કળિયુગમાં ક્ષમા જ બળવાન છે !

પાંચ પાંડવો જંગલમાં ઝૂંપડી બાંધીને રહ્યા હતા. રાત્રે હિંસક પ્રાણીઓથી પોતાનું રક્ષણ કરવા માટે ચારેય નાના ભાઈઓએ રાત્રિના ચાર પહોરના ચોકી પહેરાના વારા ગોઠવી દીધા. રાત્રિના પ્રથમ પહોરે જ્યારે ભીમ ચોકી પહેરો ભરી રહ્યો હતો ત્યારે મહાબળવાન કળિયુગ પોતાનો પરચો બતાવવા માટે પ્રેતનું રૂપ ધારણ કરીને ભીમ પાસે આવ્યો ને લાલધૂમ લોચન કરીને તેને કહ્યું કે, 'તું શું તારા ભાઈઓની રક્ષા કરવાનો હતો ? તારી શી તાકાત છે ? તું જોતો રહીશ ને હું હમણાં જ તારા ભાઈઓને હણી નાખીશ.'

પોતાની નજર સામે જ પોતાના ભાઈઓને હણી નાખવાની પ્રેતરૂપધારી કળિયુગની વાત સાંભળતાંની સાથે જ ભીમના અંગેઅંગમાં કાળઝાળ ક્રોધ વ્યાપી ગયો. કળિયુગના બળને નહિ જાણતો ભીમ એને હણી નાખવા માટે એની સામે ધસ્યો. મહાબળવાન કળિયુગે પોતાની સાથે યુદ્ધ કરવા આવેલા ભીમને એક જ ચપેટાથી ભોંયભેગો કરી દીધો. ભીમ મૂરછા ખાઈને પડી રહ્યો છે. બીજા, ત્રીજા અને ચોથા પહોરે કળિયુગે બળના ગર્વવાળા અર્જુન, સહદેવ અને નકુલના પણ એવા જ હાલ કર્યા.

આ બધા બનાવને નહિ જાણતા યુધિષ્ઠિર પ્રભાતકાળે જાગ્યા. મૂરછા ખાઈને પડેલા પોતાના નાના ભાઈઓને એમણે નિદ્રાધીન માન્યા અને એમની રક્ષા કરવા સાવધાન બનીને રહ્યા. તે વખતે પ્રેતરૂપધારી કળિયુગ તેમની પાસે આવ્યો. ક્રોધાગ્નિથી તપાવવા માટે એમને પણ અપમાનજનક, અસહ્ય અને અતિશય આકરાં વચન સંભળાવ્યાં. પરંતુ ક્ષમાભંડાર યુધિષ્ઠિરે તો ક્ષમાને જ વહાલી કરી. ક્રોધને તો એમણે પોતાની પાસે ફરકવા દીધો જ નહિ. પોતાને ગુસ્સે કરવાની કળિયુગની ચાલને એમણે નિષ્ફળ બનાવી દીધી. એમની ક્ષમા જોઈને કળિયુગ પરાજય પામ્યો, એણે ભોંઠપ અનુભવી. ક્ષમાના પ્રભાવે પોતાનાથી પણ બળવાન પુરવાર થયેલા યુધિષ્ઠિરના શરણે મુખમાં તરણું લઈને આવ્યો, એમની મુઠ્ઠીમાં આવીને રહી ગયો. યુધિષ્ઠિર સાચા અર્થમાં વિશ્વવિજેતા બન્યા !

સવારે સૂર્યના તાપથી ભાનમાં આવીને બેઠા થયેલા પોતાના ભાઈઓને, ક્ષમાના પ્રભાવે પોતાને વશ થયેલા ને પોતાનો દાસ બનીને રહેલા કળિયુગને તેમણે બતાવ્યો. તે જોઈ કળિયુગના બળનો અનુભવ કરી ચૂકેલા ને તેનાથી પરાભવ પામેલા ચારેય નાના ભાઈઓ વિસ્મય પામ્યા. કળિયુગમાં ક્ષમા જ બળવાન છે એ વાતનો એમને સાક્ષાત્કાર થયો. ક્રોધને વહાલો કરનારા ભીમ આદિ ચારેય ભાઈઓ દુઃખી દુઃખી થઈ ગયા. ક્ષમાને જ વહાલી કરનારા મહાબુદ્ધિશાળી યુધિષ્ઠિર વિશ્વવિજેતા બનીને રહ્યા. આપણે પણ જગતને જીતવું હશે, સુખશાંતિ અને સમૃદ્ધિ પામવી હશે તો આ કળિયુગમાં ક્રોધને દેશવટો આપીને એકમાત્ર ક્ષમાને જ વહાલી કરવી પડશે. 'કલિયુગે બલવતી ક્ષમા' એને મન્ત્રાક્ષર માનીને રોજ એનો જાપ કરવો પડશે !

